

CHALMERS TEKNISKA HÖGSKOLA

GEOHYDROLOGISKA FORSKNINGSGRUPPEN

Geologi

Geoteknik med grundläggning

Vattenbyggnad

Vattenförsörjnings - och avloppsteknik

ISSN 0347 - 8165

KOMMUNS SKADESTÅNDSANSVAR MOT VA - ABONNENT FÖR ÖVERSVÄMNINGSSKADOR

Copyright 1982, Sven Nyström, Göteborg, 20 40 10 10

Sven Nyström

CHALMERS TEKNISKA HÖGSKOLA

GEOHYDROLOGISKA FORSKNINGSGRUPPEN

Geologi

Geoteknik med grundläggning

Vattenbyggnad

Vattenförsörjnings - och avloppsteknik

ISSN 0347 - 8165

KOMMUNS SKADESTÅNDSANSVAR MOT VA - ABONNENT FÖR ÖVERSVÄMNINGSSKADOR

COPYRIGHT JOHN NYSTRÖM SKETCHES 20 4119 600

Geohydrologiska forskningsgruppen
Chalmers tekniska högskola
412 96 GÖTEBORG

Sven Nyström

INNEHALLSFÖRTECKNING

SID

FÖRORD

1.	INLEDNING	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte	2
1.3	Material	3
2.	ALLMÄNT OM VA-VERKSAMHET	6
2.1	Avloppsanläggningar	6
2.2	Va-lagens huvuddrag	8
3.	RÄTTSFÖRHÅLLET MELLAN VA-PARTERNA	11
3.1	Allmänt	11
3.2	Rättsförhållandets etablering	12
3.3	Innehållet i prestationerna	13
3.4	Sanktionsbestämmelser	14
4.	OBLIGATIONSRÄTTSLIGT SKADESTÅNDSANSVAR	16
4.1	Allmänt	16
4.2	Culpaansvar	17
4.3	Strikt ansvar	20
4.4	Sammanfattning	22
5.	KOMMUNS SKADESTÅNDSANSVAR MOT BRUKARE FÖR ÖVERSVÄMNINGSSKADOR	24
5.1	Allmänt om kommuns skadeståndsansvar	24
5.2	Myndighetsutövning respektive annat handlande inom va-verksamhet	26
5.3	Tillämpningsområdet för skadeståndsbestämmelserna i VAL	28
5.3.1	Allmänt	28
5.3.2	Brukare	28
5.3.3	Rekvisitet "samband med va-förhållande"	30
5.4	Allmänt om va-parternas inbördes skadeståndsansvar	32
5.5	Kommuns prestation	34
5.5.1	Lagstiftning	34
5.5.2	Andra normer	36
5.5.3	Rättspraxis	38

	SID
5.5.3.1 Allmänt	38
5.5.3.2 Underdimensionering	40
5.5.3.3 Annan brist i funktion	45
5.5.3.4 Bristande underhåll	49
5.6 Force majeure	51
5.7 Jämkning av skadestånd	54
5.7.1 Flera skadeorsaker	54
5.7.2 Brukares medverkan	55
6. BRUKARES FÖRSÄKRINGSSKYDD	59
7. AVSLUTANDE SYNPUNKTER	63
Notförteckning	67
Förkortningar	69
Källor och litteratur	70

FÖRORD

Denna rapport har utarbetats med ekonomiskt stöd från Byggforskningsrådet och ingår som en delrapport i det av rådet finansierade projektet "Optimering av avloppsledningar" (BFR 780257-8).

Manuskriptet har skrivits ut av May-Britt Fryksmark.

Göteborg i juni 1982

Sven Nyström

Kammarrättsfiskal och extra universitetslektor
vid Rättsvetenskapliga institutionen,
Göteborgs Universitet.

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Denna rapport har utarbetats inom ramen för projektet "Optimering av avloppsledningar", som drivs vid Institutionen för vattenbyggnad, Chalmers Tekniska Högskola.

Utgångspunkt för projektet har varit att de metoder som hitintills använts vid kommuners projektering av dagvattenförande avloppssystem har brister. En av bristerna är att metoderna bygger på felaktiga antaganden om vattenflöden, som får till resultat att ledningsnäten i realiteten får en annan kapacitet än den beräknade.

En annan brist är att metoderna bygger på ofullständiga kostnadsanalyser. Den kapacitet man ger ett avloppssystem bestäms i dag utifrån vad som ger lägst totalkostnad för anläggning, drift samt skador, som kommunen svarar för. Man tar således hänsyn endast till kommunens kostnader och beaktar ej de kostnader, som kan drabba annan. Ur samhällsekonomisk synpunkt vore det bättre om avloppssystemets kapacitet bestämdes utifrån den lägsta totalkostnaden med beaktande av samtliga kostnader som va-anläggningen ger upphov till.

De kostnader som drabbar annan än kommun och som således inte beaktas vid projekteringen består framför allt av kostnader för skador vid översvämningar. Både va-abonnenter (ägare till fastigheter anslutna till avloppsanläggningen) och andra (t ex hyresgäster) kan råka ut för sådana skador. I viss utsträckning bär kommun skadeståndsansvar för översvämningsskador i samband med va-anläggningar. Omfattningen av kommuns ansvar är dock oklar, särskilt i de fall då den skadelidande är va-abonnent.

På grund av att det råder oklarhet i denna fråga har det ofta visat sig svårt att införa nya lösningar och metoder inom avloppshanteringen. Projektet "Optimering av avloppsledningar" syftar till att förändra de metoder som används vid projektering av avloppsanläggningar. Det har därför bedömts vara av vikt att inom projektet även utreda frågan om kommuns skadeståndsansvar för översvämningsskador.

Den rättsliga grunden för kommuns skadeståndsansvar för översväm-

ningsskador är olika beroende på om den skadelidande intar ställning som va-abonnent eller ej. Ansvaret mot va-abonnent grundas på lag om allmänna vatten- och avloppsanläggningar (SFS 1970:244) (VAL) medan ansvaret mot annan grundas på skadeståndslagens (SkL) regler om utomobligatoriskt skadeståndsansvar.

Kommuns ansvar för översvämningsskador enligt skadeståndslagen har behandlats av Lars Carmén i "kommuns ansvar vid inträffade översvämningar med särskilt beaktande av källaröversvämningar orsakade av brister i kommuns va-nät", stencilerad uppsats, Socialhögskolan i Lund, Lund 1975. Genom Carméns uppsats har omfattningen av kommuns ansvar enligt skadeståndslagen blivit belyst.

Frågan om kommuns ansvar för översvämningsskador mot va-abonnent enligt VAL har däremot - såvitt jag kunnat finna - inte behandlats tidigare.

Den rättsliga relationen mellan kommun och va-abonnent, varav kommunens skadeståndsansvar utgör en del, karakteriseras av att det förekommer både offentlig- och privaträttsligt präglade inslag. Va-abonnenten (liksom kommunen) kan tvingas in i rättsförhållandet. För va-abonnenten medför en anslutning till den kommunala va-anläggningen en ökad risk för att drabbas av översvämningar. I princip bestämmer kommunen ensidigt - inom lagens ram - anläggningens säkerhet och därmed den risk som va-abonnenten löper. Frågan om va-abonnentens rätt till skadeståndsansättning från kommunen vid översvämning blir därför väsentlig.

1.2 Syfte

Det grundläggande syftet med denna rapport är att belysa förutsättningarna för att kommun skall bli skadeståndsskyldig mot va-abonnent på grund av översvämningsskador.

Rättsförhållandet mellan kommun och va-abonnent hör hemma i gränsområdet mellan offentlig och privat rätt. Det är därför av intresse att inledningsvis (avsnitt 3) undersöka karaktären av rättsförhållandet mellan kommun och va-abonnent just med avseende på offentlig- respektive privaträttsliga inslag. Resultaten härav leder vidare till att allmänt söka belysa vilka typer av skadeståndsansvar som

förekommer inom obligationsrätten (avsnitt 4). Den största delen av rapporten (avsnitt 5) ägnas åt att analysera den rättsliga regleringen av kommuns skadeståndsansvar mot va-abonnent samt åt att söka utreda vilka krav som kan ställas på kommuns prestation i va-förhållande och faktorer som begränsar kommuns skadeståndsansvar. Slutligen är det på grund av skadeståndsansättningens funktionella samband med försäkringsersättning av intresse att undersöka vilka möjligheter som står va-abonnent till buds för att uppnå ekonomiskt skydd mot översvämningsskador genom försäkring (avsnitt 6).

Syftet är begränsat till att utreda kommuns ansvar mot va-abonnent. Ansvaret mot annan än va-abonnent behandlas således ej. Kommuns ansvar i det senare fallet har helt annan rättslig grund. Även om de två typerna av ansvar har åtskilliga beröringspunkter, så skulle rapporten bli betydligt mer omfattande, om även detta skadeståndsansvar skulle ha behandlats. Tidsskäl har inte medgett att så skett. Det har inte heller framstått som lika väsentligt med hänsyn till att frågan redan penetrerats i en uppsats.

1.3 Material

Frågan om kommuns skadeståndsansvar mot va-abonnent har berörts mycket sparsamt i litteraturen och då endast i förbigående. Den enda bok som ägnar frågan mer än några rader är Bouvin-Hedmans kommentar till va-lagstiftningen.

Bristen på material accentueras ytterligare därav att frågan fick sin nuvarande reglering år 1970. Ändringen var nämligen så genomgripande att äldre litteraturuttalanden inte längre är relevanta. Det material, bortsett från rättsfall, som direkt behandlar frågan inskränker sig därför egentligen till den utredning som föregick lagändringen år 1970, Vatten och avlopp, SOU 1967:65 (i fortsättningen benämnd va-utredningen), propositionen 1970:118 med förslag till lag om allmänna vatten- och avloppsanläggningar m m samt den ovan nämnda lagkommentaren.

Lagändringen år 1970 har även haft till följd att äldre domstolsavgöranden i stort blivit inaktuella. (För närmare diskussion om vilka slutsatser man kan dra av praxis från tiden före år 1970 hänvisar jag till avsnitt 5.5.3.1.)

Från och med år 1970 handläggs tvister mellan kommun och va-abonent i första instans av statens va-nämnd. Beslut av nämnden överklagas till Svea Hovrätt och avgörs i sista instans av HD.

Fram till sommaren 1981 hade HD inte i sak prövat något skadeståndsmål där talan grundats på den år 1970 genomförda ansvarsregleringen. Svea Hovrätt hade prövat tre mål. En följd av detta har blivit att jag i fråga om rättspraxis i stor utsträckning varit hänvisad till icke överklagade avgöranden från statens va-nämnd.

Va-nämnden har fram till sommaren 1981 (beslut avgjorda senare har ej beaktats i rapporten) prövat 32 mål angående skadestånd på grund av översvämning. Av dessa har tolv slutat med förlikning och tre överklagats. Resterande 17 mål, varav alla naturligtvis inte innefattar avgöranden av principiella frågor, utgör tillsammans med hovrättsavgörandena i princip det rättsfallsmaterial som funnits att tillgå.

Vilken vikt som prejudikat kan man då tillmätta va-nämndens avgöranden? Enligt vedertagen juridisk metod anses t ex avgöranden av de allmänna domstolarnas första instans i princip helt sakna prejudikatvärde ¹⁾. Anledning finns dock att bedöma va-nämndens avgöranden något annorlunda.

Va-nämnden är en specialnämnd med hela riket som jurisdiktionsområde. Nämnden har en sammansättning som förser den med fackkunskap inom va-området. I propositionen till 1970 års va-lag uttalade departementschefen i samband med diskussion om instansordningen att "tyngdpunkten när det gäller de rent va-tekniska bedömningarna kommer att ligga på va-nämnden samt att domstolarnas överprövning i första hand kommer att ta sikte på de rättsliga frågorna" ²⁾.

Syftet med va-nämnden har varit att skapa en "tung", specialiserad första instans, vars avgöranden i va-tekniska frågor skall vara vägledande. I linje härmed har Statens Planverk år 1977 gett ut en rättsfallssamling med avgöranden från nämnden under åren 1970-1975, Avgöranden i va-mål. För närvarande förbereds publicering av nämndens avgöranden under åren 1976-1980.

Det kan antas att va-nämndens avgöranden genom publiceringen fått

stor spridning bland personer som sysslar med rättslig bedömning av va-frågor. I brist på mer auktoritativa avgöranden torde va-nämndens avgöranden ha fyllt det behov av prejudicerande domar som alltid uppstår efter det att en vagt formulerad lagstiftning genomförts.

Mot ovanstående bakgrund menar jag att det finns anledning att tillmäta va-nämndens avgöranden ett väsentligt större prejudikatsvärde än vad man normalt tillmäter avgöranden från första instans. Nämndens avgöranden får anses ge uttryck för den rättsliga praxis som för närvarande gäller inom va-området.

2. ALLMÄNT OM VA-VERKSAMHET

2.1 Avloppsanläggningar

En allmän avloppsanläggning har till ändamål att avleda avloppsvatten från anläggningens verksamhetsområde. Avloppsanläggningen består av ledningsnät samt pumpverk, avloppsreningsverk och andra anordningar, som erfordras för att tillgodose anläggningens ändamål.

Det avloppsvatten, som tillförs avloppsanläggning, indelas i tre typer, nämligen spill-, dag- och dränvatten. Med spillvatten avses det förorenade vattnet från hushåll och industrier. Dagvatten är nederbördsvatten (regn- och smältvatten) som ytledes avrinner från gårdar, tomter, gator och tak och som huvudsakligen tillförs systemet via brunnar. Dränvatten åsyftar vatten som passerar marklager och som avleds genom dräneringar vid t ex byggnadsgrunder. Från en vanlig villafastighet tillförs således spillvatten från kök, toaletter, badrum, tvättstuga och golvbrunnar i källare. Dagvatten kommer framför allt från tak och eventuell husgrundsdränering tillför systemet dränvatten.

Spillvattnet är kraftigt förorenat och måste därför renas högggradigt innan det släpps ut i naturen. Dag- och dränvatten har ansetts som mindre nersmutsat och genomgår därför normalt en lägre reningsgrad.

Dagvattnet är det avloppsvatten vars flöde varierar mest. Normalt tillförs endast små eller måttliga mängder dagvatten men i samband med kraftig nederbörd uppstår betydande flöden. - Översvämningar i samband med avloppsanläggningar orsakas mestadels av kraftig nederbörd. - För att förhindra översvämningar och andra olägenheter måste ledningssystemet dimensioneras för att kunna avleda även de stora flöden som endast förekommer sällan.

Vid dimensionering av en dagvattenförande avloppsanläggning konstrueras anläggningen för att kunna avleda regn av viss omfattning utan att översvämningar skall uppstå. Det regn som systemet konstruerats för kallas dimensionerande regn. Det dimensionerande regnet anges som regn med viss återkomsttid. Med återkomsttid avses

tidsintervallet i medeltal mellan regn med viss intensitet och varaktighet. Regn med återkomsttiden två år och varaktigheten tio minuter är således ett tiominuters regn med sådan intensitet att det statistiskt sett endast förekommer en gång under en tvåårsperiod. Detta regn kan även benämnas tvåårsregn med tio minuters varaktighet. Eftersom nederbördsförhållandena varierar mellan olika platser är intensiteten hos ett tvåårsregn olika på olika platser. Frågan om för vilken återkomsttid som dagvattenförande system bör dimensioneras kommer jag närmare beröra nedan i avsnitt 5.5.3.2.

Tidigare anlades i allmänhet ledningsnäten som s k kombinerade system. I ett sådant system avleds spill-, dag- och dränvatten i en gemensam ledning. En nackdel med de kombinerade systemen är att allt avloppsvatten måste renas höggradigt, eftersom det renare dagvattnet har blandats med spillvattnet. Kombinerade avloppssystem ställer därför höga krav på reningsverkens kapacitet. Då erforderlig kapacitet ofta saknats har man vid kraftiga flöden i stället ofta tvingats släppa ut avloppsvatten orenat i naturen genom s k bräddavlopp.

En annan nackdel med de kombinerade systemen är att risken för översvämningar hos anläggningens brukare ofta är stor. Genom att dagvattnet tillförs den gemensamma avloppsledningen kan häftig nederbörd resultera i uppdämning i det kombinerade avloppssystemet. Genom uppdämningen kan baktryck uppkomma med följd att avloppsvatten tränger upp genom anslutna fastigheters golvbrunnar eller via dräneringsrör in genom husgrunder och orsaka källaröversvämningar. Denna skadeorsak torde vara den vanligast förekommande. Undantagsvis förekommer att baktrycket förorsakas av stopp i den kombinerade avloppsledningen, vilket resulterar i samma typ av skador.

För att råda bot mot dessa brister utförs numera avloppssystem normalt som separatsystem. I ett sådant avloppssystem håller man de olika typerna av avloppsvatten åtskilda. Separatsystem kan utföras som duplikatsystem eller triplikatsystem. I duplikatsystemet avleds spill- och dagvatten i skilda ledningar medan dränvattnet antingen avleds med spill- eller dagvattnet ³⁾. I triplikatsystem anläggs ett ledningsnät för varje typ av avloppsvatten.

I separerade system skall i princip inte dagvatten kunna komma in

i spillvattensystemet. Risken för översvämningar hos brukare blir därigenom mycket mindre än vid kombinerade system. Dock förekommer det även vid separerade system att dagvatten vid häftig nederbörd läcker in i spillvattenledningarna med källaröversvämning som följd. Vid duplikatsystem, där drän- och dagvatten avleds i samma ledning, torde en vanligare skadeorsak vara att dagvattnet via dränerings-systemet tränger genom husgrunder in i källare.

En fördel med det separerade systemet är att reningen av avloppsvattnet kan anpassas efter typ av avloppsvatten. Nackdelen är främst de högre anläggningskostnaderna.

2.2 Va-lagens huvuddrag

Lagbestämmelser som på ett eller annat sätt berör den kommunala va-verksamheten finns i åtskilliga lagar. Byggnadslagstiftningen innehåller t ex bestämmelser, enligt vilka va-frågor skall beaktas vid planering. Hälsovårdsstadgan upptar bestämmelser om vattenförsörjning samt om avledande av flytande orenlighet, för att tillgodose sanitära krav. Miljöskyddslagen innehåller bestämmelser om hur avloppsvatten får utsläppas i vattendrag.

Mer i detalj regleras verksamheten i VAL. Genom lagen regleras främst rättsförhållandet mellan kommun och va-anläggnings brukare. Jag skall nedan kortfattat redogöra för innehållet i VAL. Paragrafhänvisningar inom parentes åsyftar VAL.

Med allmän va-anläggning kan avses dels anläggning som drivs av kommun, dels anläggning som drivs av annan än kommun och som förklarats som allmän av länsstyrelse (1§). Det förekommer dock i praktiken mycket sällan att annan än kommun driver allmän va-anläggning. Den som driver va-anläggningen är dess huvudman.

Det åligger kommun att antingen själv anordna allmän va-anläggning eller tillse att sådan kommer till stånd på annat sätt när vattenförsörjning och avlopp behöver anordnas i större sammanhang (2§). Fullgör inte kommun självant sin skyldighet kan länsstyrelse ingripa med vitesföreläggande.

För varje allmän va-anläggning skall bestämmas ett verksamhetsområde,

som är det område som anläggningen skall betjäna. Huvudman för va-anläggning bestämmer i princip dess verksamhetsområde (5 §).

VAL innehåller bestämmelser om fastighetsägares bruksrätt och avgiftsplikt. Varje fastighetsägare inom verksamhetsområdet ges rätt att ansluta sin fastighet till och bruka anläggningen om fastighetens va-behov inte med fördel kan tillgodoses på annat sätt (8§). Samtidigt är varje fastighetsägare inom verksamhetsområdet skyldig att betala avgift till huvudmannen om han inte med fördel kan ordna sina va-behov på annat sätt än genom anläggningen (9 §).

Huvudmannen skall fastställa taxa för de avgifter som fastighetsägarna är skyldiga att erlägga. Taxan skall bygga på självkostnadsprincipen och avgifterna får således inte överstiga vad som behövs för att täcka nödvändiga kostnader för anläggningen (25 §). Avgifterna skall vidare fördelas mellan fastigheterna efter skälig och rättvis grund (26 §). Avgift kan utgå dels som engångsavgift för att täcka anläggningskostnader, dels som periodiska avgifter för att bekosta driften av anläggningen (27 §).

I fråga om den närmare utformningen av anläggning inskränker sig lagens bestämmelser till att föreskriva att anläggning skall utföras så att den allmänna hälsovårdens intresse tillgodoses och att den skall vara försedd med de anordningar som krävs för att den skall fylla sitt ändamål och tillgodose skäliga anspråk på säkerhet. Huvudmannen är vidare skyldig att så länge va-anläggningen behövs underhålla den och sörja för att den fyller sitt ändamål (12 §).

Fastighetsägares va-installationer, varmed förstås alla fastighetens anordningar som anslutes till va-anläggningen, skall utföras i enlighet med vad som är föreskrivet därom i byggnadsstadgan eller i föreskrifter som utfärdats med stöd av stadgan (17 och 18 §§). Huvudmannen har däremot ej rätt att meddela föreskrifter om utformningen av fastighetsägares va-installationer (19 §).

Beträffande fastighetsägares nyttjande av va-anläggning föreskrivs i VAL endast att den skall brukas så att olägenhet för huvudmannen och annan såvitt möjligt undviks (21 §). Huvudmannen kan därutöver

föreskriva ytterligare regler genom att utfärda allmänna bestämmelser (ABVA) för anläggningens brukande (22 §).

Huvudman och fastighetsägare kan träffa avtal om sådana va-frågor som ej regleras i VAL, ABVA eller va-taxa och därigenom påta sig längre gående förpliktelser än vad VAL ställer upp (28 §).

Beträffande påföljder för brott mot bestämmelser i VAL, ABVA eller avtal föreskrivs att om huvudman eller fastighetsägare överskridit sin rätt eller åsidosatt sin skyldighet i förhållande till den andre, skall han återställa vad som rubbats eller fullgöra vad som eftersatts samt ersätta skadan (29 §).

Tvister mellan huvudman och fastighetsägare prövas i första instans av statens va-nämnd. Nämnden handlägger således bl a tvister som rör rätt att bruka va-anläggning eller skyldighet att genom avgift bidra till kostnaderna för sådan anläggning, tillämpning och tolkning av ABVA eller taxa samt skadestånd (37 §).

Närmare bestämmelser om va-nämnden finns numera i lag 25 nov 1976 om statens va-nämnd (SFS 1976:839).

Nämnden består av ordförande och fem andra ledamöter. Ordföranden skall vara domare. En ledamot skall ha sakkunskap och erfarenhet i tekniska frågor avseende vatten och avlopp. Av de övriga fyra ledamöterna skall två, som utses efter förslag av huvudmannasidan, vara väl förtrogna med förvaltning och skötsel av va-anläggningar och de övriga två, som föreslås av fastighetsägarsidan, vara väl förtrogna med va-förhållanden för bostadsfastigheter respektive annan bebyggelse.

Va-nämndens avgöranden överklagas till Svea hovrätt, som prövar målen i dess sammansättning som vattenöverdomstol. Besvär över hovrättens avgöranden anförs hos HD efter prövningstillstånd.

3. RÄTTSFÖRHÅLLET MELLAN VA-PARTERNA

3.1 Allmänt

Offentliga organ, som tillskapats för att tillhandahålla enskilda personer nyttigheter eller tjänster, brukar betecknas som offentliga anstalter. Exempel på statliga offentliga anstalter är Post- och Televerken, och på kommunala sådana, el- och va-verk.

Den verksamhet som de offentliga anstalterna handhar är av sådan art att den ofta skulle kunna bedrivas av enskilt ägda företag. Att verksamheten kommit att handhas av offentliga organ torde snarast bero på att man bedömt att det funnits ett allmänt intresse och behov av att verksamheten kommit till stånd. Anstalternas verksamhet skiljer sig från annan offentlig verksamhet främst därigenom att den offentliga makten gentemot den enskilde inte framträder på samma omedelbara sätt.

Frågan om karaktären av rättsförhållandet mellan offentlig anstalt och dess nyttjare är komplicerad. Den har behandlats i skilda sammanhang i litteraturen. Som huvudfråga har diskuterats, om förhållandet är privat- eller offentligrättsligt. Strömberg har avvisat den i doktrinen tidigare hävdade uppfattningen att rättsförhållandet kan betecknas som antingen offentlig- eller privaträttsligt⁴⁾. I stället förhåller det sig så att rättsförhållanden mellan offentliga anstalter och dess nyttjare ofta innehåller inslag av båda typer av rättslig reglering. För vissa verksamheter överväger det offentligrättsliga, för andra det privaträttsliga, ibland råder jämvikt. Det är således nödvändigt att närmare studera rättsförhållandet för varje verksamhetstyp för att utröna i vad mån som rättsförhållandet har inslag av offentlig- respektive privaträttslig reglering. De tre frågeställningar som jag därvid bedömer främst vara av intresse är 1) om rättsförhållandet etableras tvångsvis eller frivilligt, 2) om innehållet i parternas prestationer bestäms ensidigt eller genom avtal samt 3) hur sanktionssystemet är uppbyggt.

En typisk offentligrättslig reglering av dessa frågor kan sägas kännetecknas av att rättsförhållandet etableras tvångsvis, att parternas prestationer bestäms genom lag eller annorledes ensidigt av myndighet eller anstalt samt att sanktionerna består av straff,

vite eller avgifter. En privaträttslig reglering av frågorna kan å andra sidan sägas innebära att det råder frivillighet i fråga om rättsförhållandets etablering och avtalsfrihet rörande parternas prestationer samt att brist i prestation sanktioneras genom att motparten har rätt att häva avtalet, är berättigad till prisavdrag eller skadestånd samt att den felande kan tvingas att fullgöra prestationen.

Hur frågeställningarna besvaras får betydelse för om offentlighetsrättsliga eller privaträttsliga principer skall användas vid den rättsliga bedömningen av tvister mellan anstalten och dess nyttjare. Finner man för ett visst rättsförhållande t ex att sanktioner mot bristande uppfyllelse av prestation har en typisk privaträttslig reglering medför detta att obligationsrättsliga principer främst bör användas vid den rättsliga bedömningen av frågor som sanktionerna avser.

Jag skall nedan belysa hur de tre frågorna har reglerats för va-verksamheten.

3.2 Rättsförhållandets etablering

Från samhällets synpunkt föreligger ett allmänt intresse av att välordnade va-anordningar kommer till stånd. Detta är särskilt påkallat av hänsyn till den allmänna hälsovården men även t ex boendesociala synpunkter gör sig gällande. Ur hälsovårdens med även samhällsekonomiska intressen är det lämpligt, särskilt då fråga är om tätbebyggelse att ordna va-anläggningar gemensamt för flera fastigheter. För lagstiftaren har det allmänna intresset av att va-anläggningar av hög standard kommer till stånd, tätt sig så starkt, att man inte ansett sig kunna förlita sig på enskilt eller ens kommunalt initiativ. I stället åläggs kommunerna i 2 § VAL att sörja för eller tillse att allmänna va-anläggningar kommer till stånd om "vattenförsörjning och avlopp behövs med hänsyn till den allmänna hälsovården". Genom administrativt förfarande kan kommun åläggas att vid vite fullgöra sin skyldighet.

Då det gäller finansieringen av kommuns kostnader för va-anläggning är olika lösningar tänkbara. En möjlighet vore t ex att bekosta va-anläggningar med skattemedel. En annan är att låta nyttjarna genom avgifter svara för finansieringen. I VAL har man valt den senare

lösningen. Således åläggs fastighetsägare inom va-anläggnings verksamhetsområde avgiftsplikt om anordningen objektivt sett behövs för fastighets vattenförsörjning och avlopp samt behovet ej med större fördel kan tillgodoses på annat sätt för den enskilda fastigheten. Däremot följer inte av VAL någon skyldighet för fastighetsägare att faktiskt ansluta till anläggningen och utnyttja den. Sådan skyldighet kan dock åläggas fastighetsägare med stöd av hälsovårdsstadgan.

Beträffande etablering av va-förhållande kan det konstateras att bägge parter kan tvingas in i rättsförhållandet - VAL föreskriver i princip en kontrakteringsplikt. Någon valfrihet att ingå som part i va-förhållande föreligger normalt ej. På denna punkt har rättsförhållandet mellan va-parterna en offentlighetsrättslig prägel. På liknande sätt förhåller det sig t ex i fråga om den kommunala renhållningsverksamheten. Inom andra verksamhetsområden, som t ex kollektiva transporter kan kommunen däremot fritt besluta om man vill etablera sig eller ej. För nyttjaren råder en motsvarande valfrihet beträffande utnyttjandet av servicen.

3.3 Innehållet i prestationerna

När det gäller innehållet i kommunens prestation blir en nödvändig följd av att lagstiftaren krävt att va-anordning kommer till stånd, även att lagstiftaren föreskriver vissa minimikrav på anläggningen. Så har också skett i VAL. Innehållet i prestationen har dock inte specificerats särskilt noggrant; detta kommer att utvecklas nedan i avsnitt 5.5.

Brukarens prestation i va-förhållandet består främst i erläggande av va-avgift. Denna bestäms ensidigt av kommunen genom fastställande av va-taxa. Taxan skall bygga på den kommunala självkostnadsprincipen och kostnaderna skall fördelas mellan nyttjarna efter skälig och rättvis grund. Den enda möjlighet som står den nyttjare som är missnöjd med taxan till buds är att genom kommunalbesvär begära prövning därav. Det kan anmärkas att kommunalbesvär är ett svagt rättsinstitut för att erhålla ändring av beslut, då besvärsinstansen endast kan pröva lagligheten av det överklagade beslutet men ej lämpligheten.

Va-utredningen ville öka de privaträttsliga inslagen i va-förhållandet och föreslog bland annat att va-förhållandet mellan kommun och brukare skulle bekräftas genom avtal. Dock förutsatte utredningen att avtalsinnehållet i normalfallen skulle föreläggas brukaren av kommunen och att beslut av va-nämnden skulle kunna ersätta brukarens accept⁵⁾. Den föreslagna avtalssituationen var således tämligen fiktiv, något som i och för sig inte sällan är fallet även inom enskild näringsverksamhet, när bristande jämvikt råder i partsförhållande. Departementschefen fann det dock opraktiskt att kräva att avtal alltid skulle upprättas, särskilt med hänsyn till att utrymmet för parternas avtalsfrihet i realiteten var så starkt begränsat⁶⁾. VAL föreskriver därför ej avtalsbekräftelse i normalfallen. I speciella fall medger dock VAL att avtal träffas mellan parterna för att precisera parternas prestationer. Avtalsinnehållet får dock inte strida mot VAL:s bestämmelser, som således är tvingande.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att innehållet i va-parternas prestationer normalt bestäms ensidigt av kommunen, dock inom den ram som VAL ställer upp. Rättsförhållandet mellan parterna har således även på denna punkt närmast en offentligrättslig prägel.

3.4 Sanktionsbestämmelser

De rättsliga reglerna för sanktioner i va-förhållandet ändrades i och med 1970 års VAL. Dessförinnan stadgades skadeståndsskyldighet för va-abonnent för skador som orsakats av att abonnenten ej följt anvisningar för anläggningens brukande. Bestämmelser om sanktioner mot bristande prestation från kommuns sida saknades i va-lagen.

Va-utredningen ville som nämnts ovan öka de privaträttsliga inslagen i va-förhållandet bland annat genom införande av va-avtal. Därför föll det sig även naturligt för utredningen att välja en privaträttslig form för sanktioner. Samtidigt föreslog man dock i realiteten kontrakteringsplikt under hänvisning till va-verksamhetens samhälleliga betydelse. I linje härmed kunde man inte heller acceptera hävning av avtalet som sanktion vid avtalsbrott.

Utredningen uttalade att "skyldighet att fullgöra och att betala skadestånd är den normala privaträttsliga sanktionsmöjligheten i

ett förhållande, där möjligheten till uppsägning vid svårare avtalsbrott saknas" ⁷⁾. Man föreslog därför en sanktionsbestämmelse (18 § i förslaget) som innebar att part som överskridit sin rätt eller åsidosatt sin skyldighet på grund av va-avtal var skyldig att återställa vad som rubbats eller fullgöra vad som eftersatts samt ersätta skadan. En speciell sanktionsbestämmelse gav kommun rätt att stänga av vattentillförseln till brukare som ej erlagt förfallen va-avgift.

Trots att departementschefen inte ville gå så långt som utredningen föreslagit i fråga om avtalsreglering av va-förhållandet fann departementschefen den föreslagna sanktionsbestämmelsen lämplig. VAL kom på denna punkt att utformas i enlighet med utredningens förslag.

Sanktionsbestämmelsen i VAL har privaträttslig förebild. Sanktioner utlöses som en påföljd för bristande prestation och utgörs av skyldighet att fullgöra prestationen samt betala skadestånd. Sanktionssystemet är av den typ som hör hemma i obligationsrätten, dvs den del av privaträtten som behandlar det inbördes rättsförhållandet mellan avtalsparter. Rättsförhållandet mellan va-parterna har således på denna punkt en privaträttslig prägel.

4. OBLIGATIONSRÄTTSLIGT SKADESTANDSANSVAR

4.1 Allmänt

I föregående avsnitt konstaterade jag att det sätt på vilket man valt att i VAL reglera sanktioner i va-förhållandet närmast kan betecknas som obligationsrättsligt. VAL:s sanktionsbestämmelser reglerar bland annat den fråga som är av intresse för denna rapport, nämligen va-parternas inbördes skadeståndsansvar. Eftersom skadeståndsansvaret i va-förhållandet således har en obligationsrättslig bakgrund kan det vara av intresse att, innan jag övergår till att mer i detalj utreda förutsättningarna för kommuns skadeståndsskyldighet i va-förhållandet, något belysa obligationsrättens allmänna former för skadeståndsansvar.

Grundläggande för det obligatoriska rättsförhållandet är avtalet. Det är genom avtalet som parterna blir förpliktigade. Avtalet innebär en rättslig reglering mellan minst två parter, varigenom en eller normalt två parter förbinder sig att följa vissa handlingsmönster, dvs att uppträda på ett visst förutbestämt sätt i framtiden.

Mot part som inte fullgör sina förpliktelser enligt avtalet kan sanktioner utlösas. Sanktionen är i det obligatoriska rättsförhållandet således en påföljd mot part som bryter mot avtalet. Dess viktigaste funktion kan sägas ligga däri att sanktionshotet förmår parterna att fullgöra avtalet. En annan väsentlig funktion är att hålla den part, som drabbas av avtalsbrott, skadeslös. I allmänhet fullgör parterna sina förpliktelser och påföljdsfrågan aktualiseras aldrig.

Ofta regleras i avtalet vilka påföljder som kan utlösas samt förutsättningarna härför. I den mån sanktionsfrågan inte reglerats i avtalet, blir i stället dispositiva sanktionsregler i den obligationsrättsliga lagstiftningen, som köplagen, skuldebrevslagen m m, normalt tillämpliga.

En av de sanktionsformer som i allmänhet förekommer i den obligationsrättsliga lagstiftningen är skyldighet att utge skadestånd. Andra är t ex hävning av avtalet eller skyldighet att fullgöra sina förpliktelser.

Förutsättning för att en obligationsrättslig påföljd skall kunna utlösas är att part gjort sig skyldig till avtalsbrott. En första förutsättning för att skadeståndsansvar skall inträda är därför att part inte fullgjort sina förpliktelser enligt avtal. En ytterligare förutsättning är att avtalsbrottet orsakat motparten skada, dvs det skall föreligga ett samband mellan avtalsbrottet och skadan (kausvalitet). Ofta kan frågor om huruvida avtalsbrott föreligger eller ej samt om sambandet mellan avtalsbrottet och skadan välla problem vid den rättsliga bedömningen. Jag har dock inte tänkt att gå in närmare på dessa frågor här. Jag skall däremot nedan översiktligt belysa om det krävs att ytterligare förutsättningar är uppfyllda för att part skall bli skadeståndsskyldig. För att kunna göra detta blir det nödvändigt att skilja på de två huvudformer av skadeståndsansvar som förekommer inom obligationsrätten: culpaansvar och strikt ansvar.

4.2 Culpaansvar

Obligationsrättens skadeståndslära domineras, liksom den utomobligatoriska, av culparegeln. Vanligen får frågan om culpa aktualitet när det gäller avtals fullgörande - culpa in contractu. Även vållande i samband med ingående av avtal - culpa in contrahendo - kan påverka rättsförhållandet mellan parterna. Culpa in contrahendo kan t ex få till följd att avtalet blir ogiltigt eller påverka avtalstolkningen. I detta sammanhang torde dock culpa in contractu vara av störst intresse.

I korthet innebär culparegeln att part är skyldig att ersätta motpartens skada när han uppsåtligt eller av vårdslöshet framkallat avtalsbrottet. Parts vållande (culpa) är nödvändig men också tillräcklig förutsättning för skadeståndsskyldighet. Exempel på lagstadgande inom central avtalsrättslig lagstiftning där skadeståndsansvaret grundats på culparegeln är 23 § köplagen (Köpl), där säljare åläggs skadeståndsansvar för dröjsmål med avlämnande av bestämt gods.

Den reella omfattningen av culparegelns skadeståndsansvar bestäms genom vilka beteenden som bedöms som culpösa. Frågan om hur bedömningen skall göras är en av de klassiska inom skadeståndsrätten. Den har behandlats mycket ingående i den juridiska litteraturen,

främst med avseende på det utomobligatoriska culpaansvaret. Frågeställningen torde dock i princip vara densamma för det inomobligatoriska culpaansvaret.

Trots den ingående analysen kan man påstå att den rättsliga bedömningen i det praktiska rättslivet ofta präglas av brist på exakt-het. Förklaringen härtill är att det är ogörligt att ställa upp annat än mycket allmänt formulerade regler för hur bedömningen skall göras. När dessa allmänt hållna regler konfronteras med verklighetens skiftande förhållanden ger de inte mycket vägledning för att i det enskilda fallet avgöra om en viss handling eller underlå-telse skall betecknas som culpös.

Hur går då culpabedömningen till i teorin? En utgångspunkt är att en handling (eller underlåtenhet) kan sägas vara culpös om parten inte iakttagit den omsorg eller aktsamhet som man haft skäl att fordra av honom i den föreliggande situationen. För culpabedömningen blir således avgörande vilka krav i fråga om aktsamhet som kan stäl-las på personen. För vissa situationer har det genom lagstiftning och domstolsavgöranden fastslagits riktlinjer för den aktsamhets-grad som kan krävas. Ett exempel från utomobligatorisk lagstiftning är trafiklagstiftningen. I obligatoriska rättsförhållanden kan par-terna även genom avtalet ha fastslagit vissa normer som anger den aktsamhet som parterna har att iaktta vid avtalets fullgörande. Ett handlande i strid därmed kan då betecknas som culpöst.

Saknas sådana riktlinjer är man i stället för culpabedömningen hän-visad till regler av mer allmänt innehåll. Därmed blir också bris-ten på precision påtaglig. Traditionellt har man för culpabedöm-ningen brukat hänvisa till en allmän norm; en handling är culpös om den avviker från den standard som en klok och förständig man, en bonus paterfamilias, skulle ha iakttagit.

Mot denna klassiska bedömningsnorm har gjorts åtskilliga invänd-ningar, bland annat att den inte är teoretiskt hållbar⁸⁾. Den torde idag sakna förespråkare. Förhärskande uppfattning i dag sy-nes vara att man vid fastställande av aktsamhetsstandard i första hand bör utgå från den omsorg och aktsamhet som normalt iakttas av personer inom den grupp, som den person tillhör, vars handlande

skall bedömas. Grupptillhörigheten bestäms därvid främst av den ställning som personen intar genom sin verksamhet och hans placering i samhällslivet. Utifrån en sådan utgångspunkt har Rodhe sammanfattat att en handling kan betecknas som culpös om det föreligger omständigheter, som medför risk för en icke önskad effekt, om andra personer som brukar ställas inför ifrågavarande situationer, med kännedom om dessa omständigheter inse att den nämnda risken förelåg, och om denna risk är så stor att de skulle välja att inte taga den ⁹⁾.

Även om man på detta sätt ställt upp teoretiskt hållbara regler för culpabedömningen, ger dessa sällan några absoluta hållpunkter för bedömningen i konkreta fall. Detta beror bland annat på svårigheten att bestämma den grupp av personer, vars handlande skall vara vägledande, samt den aktsamhet som normalt iakttas av dessa personer. Fastställande av en aktsamhetsstandard förutsätter ofta flera på varandra följande avgöranden, som var för sig är så osäkra, att det slutliga resultatet knappast kan anses direkt givet av regeln. Därför kan man sammanfattningsvis konstatera att de allmänt formulerade regler som ställts upp för culpabedömningen ofta inte ger någon fast vägledning för bedömningen i det enskilda fallet. Även om de dömande instanserna har sådana regler som utgångspunkt återstår stort utrymme för egna värderingar vid deras bedömning.

Om således den allmänt accepterade huvudregeln säger att man vid culpabedömningen skall låta normalt iakttagen aktsamhet inom verksamhetsområdet vara vägledande, visar rättspraxis upp åtskilliga fall där man ställt betydligt högre krav på aktsamhet. I dessa fall har domstolarna betecknat handlingar som culpösa trots att den handlande får anses ha iakttagit normal aktsamhet. Speciellt har detta förekommit när det rört sig om verksamheter, som medför särskild fara för skador och att man därför ansett det påkallat med ett mer omfattande skadeståndsansvar. Eftersom domstolarna här gått utöver vad som enligt gängse uppfattning kan betecknas som vårdslöst brukar man med Karlgrens terminologi säga att domstolarna "fingerar culpa" ¹⁰⁾. Ett sådant skärpt ansvar medför att omfattningen av culpaansvaret utvidgas betydligt och närmar sig det strikta ansvars omfattning.

Det finns emellertid även andra sätt att åstadkomma en utvidgning av culpaansvaret. En av lagstiftaren använd metod är att kasta om bevisbördan. Enligt normala processuella regler är det den som lidit skada som har att bevisa att motparten varit culpös. Är det inte utrett om culpa verkligen föreligger undgår således skadevällaren ansvar. I många lagstadganden föreskrivs emellertid en presumtion för att inträffad skada orsakats av motpartens culpa. En sådan regel medför att parts skadeståndsansvar utvidgas därhän att han för att undgå skadeståndsskyldighet måste visa att han ej genom vållande orsakat skadan (exculpering). Brister i utredningen faller tillbaka på skadevällaren. Den tidigare nämnda 23 § KöpL är exempel på en regel som föreskriver culpapresumtion.

Slutligen skall det nämnas att lagstiftaren i vissa stadganden starkt begränsat skadeståndsansvaret till att endast omfatta ansvar för grov vårdslöshet. Framför allt förekommer detta inom transporträtten. Som exempel kan nämnas att enligt luftfartslagen (24 § jfr 22 §) är fraktförarens ansvar för skador begränsat till vissa belopp, såvida inte skadan orsakats genom uppsåt eller grovt åsidosättande av tillbörlig aktsamhet och hänsyn.

4.3 Strikt ansvar

Den andra huvudformen av skadeståndsansvar inom obligationsrätten är strikt skadeståndsansvar.

Som strikt ansvar betecknas dels det ansvar som ej förutsätter att part personligen varit culpös men väl någon person på partens sida och som han svarar för, dels det ansvar då culpa över huvud taget inte är nödvändig förutsättning för skadeståndsskyldighet. För att särskilja den senare typen av strikt ansvar - som här är av störst intresse - betecknar jag den med Hellners terminologi som rent strikt ansvar ¹¹⁾.

Det rent strikta skadeståndsansvaret innebär i princip att part svarar för varje skada som hans avtalsbrott orsakar motparten. Ansvar inträder oberoende av culpa och part svarar även för avtalsbrott som beror på rena olyckshändelser (casus). Ansvar innefattar således även händelser som ligger utanför partens direkta kontroll.

Att det rent strikta ansvaret även omfattar rena olyckshändelser innebär emellertid inte att det omfattar alla typer av olyckshändelser. För att ansvaret inte skall bli helt obegränsat och därmed alltför betungande brukar man avgränsa vissa kvalificerade casusfall, för vilka ansvar inte följer. Ett i svensk rätt vedertaget sätt för att ange dessa kvalificerade casusfall är enligt principen vis major. I många lagar har det rent strikta ansvaret uttryckligen begränsats enligt denna princip. Även i de fall där någon sådan begränsning inte framgår av lagtexten, torde den få anses följa av allmänna skadeståndsrättsliga principer.

Ett ytterligare sätt att begränsa det rent strikta skadeståndsansvaret är enligt principen "objektiv omöjlighet". Denna princip har utvecklats inom köprätten och dess tillämplighet torde vara begränsad dit, varför jag inte avser att närmare gå in på den här.

Begränsning av det rent strikta skadeståndsansvaret enligt principen vis major, innebär att skadeståndsansvar följer på alla avtalsbrott med undantag för sådan som orsakats av händelser med karaktären vis major (force majeure). Avgörande för det rent strikta skadeståndsansvarets omfattning blir därmed vilka händelser som be-tecknas som vis major.

Ansvarsbegränsningen bygger på tanken att avtalspart gör en riskbedömning innan avtalsslutet. Han beaktar därvid tänkbara risker och får ta på sig följderna om de inträffar. Oberäkneliga extraordinära hinder för prestation har ansetts falla utanför den kategori av händelser som avtalsparten har att räkna med. Därför skall inte sådana händelser senare drabba honom i form av skadeståndsskyldighet.

Vad avses då med vis major? Begreppet kan sägas i viss mån vara obestämt. Allmänt kan man dock säga att därmed åsyftas utifrån kommande och sällan inträffande tilldragelser, som medför oöverstigit hinder för parten att prestera. Prestationshindret kan utgöras av en faktisk händelse eller rättslig åtgärd.

I lagrum som stadgar rent strikt ansvar förekommer ofta exemplifierande uppräknningar av händelser som bör betraktas som force majeure.

24 § KöpL talar om "krig, införsel förbud eller därmed jämförlig händelse" och 7 § skulderbrevslagen om "lagbud, avbrott i den allmänna samfärdseln eller liknande oöverstigligt hinder". Ytterligare andra exemplifieringar förekommer. Uppräkningarna ger en uppfattning om att man med vis major avser mycket allvarliga hinder mot prestation.

Det skall också påpekas att det är mycket vanligt att part som bär rent strikt skadeståndsansvar i avtal ytterligare begränsar sitt ansvar. Detta sker genom sk force majeure klausuler, i vilka anges händelser - ofta betydligt mer vardagliga - för vilka ansvar inte skall följa. I dessa fall utvidgas det ansvarsfria området utöver vad som följer av principen om vis major.

4.4 Sammanfattning

Som huvudregel utgår inom obligationsrätten skadestånd på grund av avtalsbrott endast om avtalsbrottet inträffat till följd av den felande partens culpa. Ansvaret har i vissa stadganden begränsats så att part endast svarar för avtalsbrott framkallade genom grov vårdslöshet. En skärpning av culparegeln kan åstadkommas genom culpapresumption. Det rent strikta ansvaret innebär att skadeståndsskyldigheten skärps därhän att inte ens culpa är nödvändig förutsättning för ansvaret: det begränsas dock av force majeure.

Det bör framhållas att skillnaden i omfattningen av det ansvar som följer av de olika ansvarsformerna inte alltid behöver vara särskilt betydelsefull. Att culpabedömningen innehåller flera osäkerhetsmoment som ger domstolarna ett betydande område för friare bedömningar har framhållits ovan.

Skillnaden i omfattningen av skadeståndsansvar på grund av rent strikt ansvar respektive culpaansvar uppfattas i allmänhet som väsentlig och är ofta också det. I praktiken behöver den dock inte alltid vara så betydelsefull, särskilt när culpaansvaret bygger på presumption för culpa. Både vid rent strikt ansvar och vid culpapresumption föreligger en presumption för att skadestånd skall utgå på grund av inträffat avtalsbrott. Det är i båda fallen den skadeståndsskyldiga parten som måste visa att befrielsegrund är för handen. Vid presumerad culpa är befrielsegrunden frånvaro av culpa,

dvs parten måste visa att han inte varit culpös utan att avtalsbrottet beror på casus. Vid rent strikt ansvar utgörs vis major befrielsegrund: parten måste visa att avtalsbrottet beror på händelse som kan betecknas som force majeure. Både culpa- och force majeure-bedömningen medger dock de rättsliga instanserna viss frihet. Befrielsegrunden force majeure kan dessutom som Grönfors påpekat, i lagtext utformas så att den närmast innebär ett slags culpabedömning ¹²⁾. Om domstolarna vid den rättsliga bedömningen upprätthåller stränga krav på exculpering samtidigt som man är villig att ge force majeure-begreppet en vid tolkning kan den reella skillnaden bli tämligen liten.

5. KOMMUNS SKADESTÅNDSANSVAR MOT BRUKARE FÖR ÖVERSVÄMNINGSSKADOR

5.1 Allmänt om kommuns skadeståndsansvar

I fråga om statens och kommuns utomobligatoriska skadeståndsansvar gör skadeståndslagen åtskillnad mellan det allmännas ansvar vid myndighetsutövning respektive annan verksamhet. Ansvaret vid myndighetsutövning är särreglerat med huvudstadgandet i 3 kap 2 § SkL. Det allmännas ansvar vid verksamhet som inte innefattar myndighetsutövning följer skadeståndslagens allmänna bestämmelser. För båda typer av ansvar gäller att skadeståndsansvar inträder på grund av vållande. Den väsentligaste skillnaden avser ansvaret för skadorna av ren förmögenhetsskador, dvs ekonomiska skador som ej har samband med person- eller sakskada. Enligt de allmänna skadeståndsreglerna krävs att den rena förmögenhetsskadan vållats genom brottslig handling för att skadeståndsansvar skall inträda. Vid myndighetsutövning ersätts sådana skador vid vållande men oberoende av brottslig handling.

På grund av de skillnader som föreligger är det väsentligt att bestämma om en viss skada, som tillfogats någon vid kommunal verksamhet har skett vid myndighetsutövning eller ej. Gränsdragningen mellan myndighetsutövning och annan offentlig verksamhet är föremål för omfattande diskussion och överväganden i förarbetena till skadeståndslagen. Frågan har även ingående behandlats i litteraturen.

Ett av de utmärkande dragen för myndighetsutövning är, enligt vad departementschefen anför i propositionen till skadeståndslagen, att det är fråga om beslut eller åtgärder som har rättsverkningar för den enskilde, och som ytterst grundas på samhällets makt över medborgarna ¹³⁾. Begreppet, som även har betydelse för förvaltningslagens (FL) tillämplighet, har i 3 § 1 st FL uttryckts som "utövning av befogenhet att för enskild bestämma om förmån, rättighet, skyldighet, disciplinpåföljd, avskedande eller annat jämförbart förhållande" ¹⁴⁾.

Myndighetsutövning är således verksamhet förknippad med offentligt beslutsfattande och handläggning av ärenden inom myndigheter, dvs

den "byråkratiska" delen av den offentliga verksamheten. Vid sidan av denna förekommer hos myndigheter en omfattande verksamhet i form av tjänster och service åt allmänheten så faktiskt handlande. Sektorer där det faktiska handlandet överväger är t ex sjukvård, utbildning och kommunikationer. I förarbetena till skadeståndslagen betecknas sådan verksamhet också som "jämfäst med enskild verksamhet" ¹⁵⁾. Verksamheten är jämfäst med enskild i så måtto att myndigheterna inte handlar utifrån en offentligrättslig maktställning. Ofta anfsrs också att denna typ av verksamhet likaväl skulle kunna utföras av privata rättssubjekt ¹⁶⁾.

Inom de sektorer av offentlig förvaltning som huvudsakligen utövar verksamhet jämfäst med enskild kan det förekomma moment av myndighetsutövning. Ofta har myndighet tillagts befogenhet att fatta beslut som innebär myndighetsutövning i frågor med anknytning till verksamheten. Inom huvudsakligen myndighetsutövande sektorer förekommer å andra sidan ofta vissa moment av faktiskt handlande i förhållande till allmänheten.

Redogörelsen ovan i detta avsnitt begränsar sig till det utomobligatoriska skadeståndsansvar som på grund av skadeståndslagen kan drabba den offentliga förvaltningen. Utomobligatoriskt skadeståndsansvar stadgas emellertid i åtskilliga andra författningar, som tar sikte på speciella verksamheter. Som exempel kan nämnas järnvägs- och luftansvarighetslagarna. I denna typ av författningar görs normalt ingen skillnad mellan offentliga organ och enskilda. Det allmänna får därför vidkännas skadeståndsansvar i samma utsträckning som enskild inom sådana verksamhetsgrenar.

Det bör kanske också påpekas att stat och kommun även kan drabbas av inomobligatoriskt skadeståndsansvar. Som framgått av avsnitt 4 följer sådant skadeståndsansvar normalt med avtal. När det allmänna uppträder som part i avtal, vilket förekommer i mycket stor utsträckning, följer därmed obligationsrättsligt skadeståndsansvar. Att en eller båda parter utgörs av offentliga organ ändrar inte detta förhållande.

5.2 Myndighetsutövning respektive annat handlande inom va-verksamhet

Eftersom kommuns utomobligatoriska skadeståndsansvar är olika utformat beroende på om verksamheten innebär myndighetsutövning respektive annat handlande är det inledningsvis nödvändigt att ta ställning till hur den kommunala va-verksamheten bör klassificeras ur denna synpunkt.

Det grundläggande i den kommunala va-verksamheten är att kommunen skall anskaffa och leverera rent vatten samt ombesörja bortledning och rening av avloppsvatten. Detta är åtgärder som måste betecknas som s k faktiskt handlande och normalt inte inbegriper någon form av myndighetsutövning. Därmed följer att verksamheten skadeståndsrättsligt skall bedömas enligt skadeståndslagens allmänna regler.

Av föregående avsnitt framgick att även om en verksamhet huvudsakligen bestod av faktiskt handlande kunde det förekomma inslag av myndighetsutövning. Så är också fallet inom va-verksamheten. Som exempel kan nämnas kommunens beslut i samband med att taxa för va-avgifter fastställs. Om ett sådant beslut grovt missgynnar vissa fastighetsägare får den skada, som de därav orsakats, anses ha skett vid myndighetsutövning ¹⁷⁾.

Även kommunala beslut avseende planering av va-anläggning innefattar moment av myndighetsutövning, i det att kommunen ensam med stöd av VAL äger besluta om anläggningens utformning. Skulle fel eller försummelse i samband med beslutet vålla enskilda fastighetsägare skada, bör skadestånd kunna utdömas med stöd av 3 kap 2 § SkL.

Även en översvämning, som beror på att va-anläggning blivit felaktigt dimensionerad, kan ju hävdas bero på fel i samband med beslut om anläggningens utförande. Skadan inträffar emellertid först i och med översvämningen. Att hävda att skadan har skett vid myndighetsutövning torde innebära att begreppet "vid myndighetsutövning" tänjs på ett sätt som inte står i överensstämmelse med lagstiftarens intentioner.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att den del av kommuns va-verksamhet, som är av intresse för det spörsmål som behandlas i

denna rapport, huvudsakligen innefattar faktiskt handlande utan inslag av myndighetsutövning, varför verksamheten - från skadeståndsrättslig synpunkt - inte är att bedöma enligt de speciella regler som gäller offentlig verksamhet vid myndighetsutövning.

Frågan om den rättsliga grunden för det kommunala ansvaret för skador i samband med va-verksamhet är dock ej därmed entydigt besvarad. I 1 kap 1 § SkL föreskrivs bland annat att lagens bestämmelser skall tillämpas, om ej annat är särskilt föreskrivet. Detta innebär att i den mån som stadgande om skadestånd finns i speciallagstiftning så tar denna över och ersätter skadeståndslagens bestämmelser. Enligt skadeståndslagens förarbeten kan även sedvana och handelsbruk äga företräde framför lagens bestämmelser. Därav följer dock inte med nödvändighet att skadeståndslagen sätts helt ur spel i de fall då speciella stadganden om skadestånd finns. I den utsträckning som frågor inte reglerats i speciallagstiftningen får svar och vägledning sökas i skadeståndslagens regler och i allmänna skadeståndsrättsliga grundprinciper. Enligt departementschefen är förhållandet mellan skadeståndslagen och speciallagstiftningen som "lex generalis" till "lex specialis" ¹⁸⁾.

Som nämnts ovan (avsnitt 3.4) infördes genom 1970 års VAL en sanktionsbestämmelse i va-lagstiftningen som bland annat reglerar va-parternas inbördes skadeståndsansvar. En sådan specialbestämmelse gäller på sätt ovan berörts framför skadeståndslagens bestämmelser. Tillämpningsområdet för skadeståndsbestämmelsen i VAL är emellertid begränsat. För alla översvämningsskador som faller utanför tillämpningsområdet regleras ansvaret av skadeståndslagen.

När man analyserar kommuns skadeståndsansvar för översvämningsskador blir det följaktligen nödvändigt att skilja på å ena sidan skador där kommunens skadeståndsansvar grundas på VAL och å andra sidan övriga skador, där ansvaret grundas på skadeståndslagens allmänna culpaansvar. Gränsdragningen bestäms av tillämpningsområdet för skadeståndsregeln i VAL. Syftet med denna rapport är begränsat till att utreda kommuns skadeståndsansvar för översvämningsskador som är att bedöma enligt VAL.

5.3 Tillämpningsområdet för skadeståndsbestämmelsen i VAL

5.3.1 Allmänt

Stadgandet om skadeståndsansvar i va-förhållandet återfinns i VAL:s sanktionsbestämmelse (29 §). Som framgått ovan (avsnitt 3.4) är sanktionsbestämmelsen utformad efter obligationsrättsligt mönster. Den reglerar vilka påföljder som part kan utlösa vid motpartens "avtalsbrott". Även om något egentligt avtalsförhållande inte föreligger mellan va-parterna, är sanktionsbestämmelsen utformad som om ett sådant fanns. Sanktionerna är efter obligationsrättslig förebild anknutna till själva partsförhållandet. Bestämmelsen reglerar därmed endast va-parternas inbördes rättsförhållande och är därmed inte tillämplig på rättsförhållandet mot tredje man. Att så är syftet framgår även av departementschefens uttalande i propositionen, att den föreslagna paragrafen (nuvarande 29 §) är "tillämplig bara i förhållandet mellan huvudman och brukare" samt att skadeståndsansvar för "skada som huvudman och fastighetsägare tillfogar varandra men som inte har samband med va-förhållandet" får bedömas enligt allmänna regler om skadestånd i utomobligatoriska förhållanden¹⁹⁾.

Tillämpningsområdet för skadeståndsbestämmelsen i VAL avgörs således dels av vem som kan anses vara kommuns motpart i va-förhållande och från vilken tidpunkt, dels av vad som krävs för att en inträffad skada skall anses ha samband med va-förhållande. Jag skall i de två följande avsnitten belysa dessa frågeställningar.

5.3.2 Brukare

I utredningens förslag till 1970 års VAL användes i lagtexten benämningen "brukare" för att beteckna kommuns motpart i va-förhållandet. Vid departementsbehandlingen ändrades benämningen till fastighetsägare. När jag i denna rapport använder termen brukare avser jag därmed kommuns motpart i va-förhållande.

Av 8 och 9 §§ VAL framgår att fastighetsägare inom va-anläggnings verksamhetsområde normalt är part i va-förhållande.

Att annan än fastighetsägare kan ingå som part i va-förhållande framgår av 3 § VAL. Där stadgas:

Som ägare till fastighet anses vid tillämpningen av denna lag den som enligt kommunalskattelagen (1928:370) är skyldig att betala garantibelopp för fastigheten.

Genom hänvisningen till kommunalskattelagen är även tomträtts-innehavare och vissa andra nyttjanderättshavare inom anläggnings verksamhetsområde parter i va-förhållande.

Enligt 3 § 3 st VAL kan ägare av byggnad eller anläggning på mark som ej tillhör ägaren (s k byggnad på ofri grund) när omständigheterna så föranleder jämföras med fastighetsägare. Stadgandet innebär att sådan ägare antingen på initiativ från kommun kan tvingas in i va-förhållande eller på egen begäran få rätt att ansluta sig till anläggning. För att ägaren skall inta ställning som brukare krävs dock antingen överenskommelse mellan parterna eller beslut av va-nämnden.

Enligt 3 § 2 st VAL kan kommun även träffa avtal med annan om rätt att bruka va-anläggning. Detta stadgande förutsätter dock att kommun och motpart frivilligt ingår sådan överenskommelse. Ingen av parterna kan således ensam framtvinga ett va-förhållande.

Skadeståndsanspråk från annan än brukare skall bedömas enligt skadeståndslagen. Om både brukare (t ex fastighetsägare) och hyresgästs lösa egendom, som förvaras i samma källare, skadas vid översvämning har de således olika rättsliga grunder för sina skadeståndsanspråk mot kommunen. Gentemot hyresgästen svarar kommunen endast för vållande medan kommunen mot fastighetsägaren svarar enligt det strängare ansvaret i VAL. Det skall dock anmärkas att hyresgästen kan, beroende på hyresavtalets innehåll, vara berättigad att vända sig med anspråk även mot fastighetsägaren.

Av VAL eller dess förarbeten framgår inte från vilken tidpunkt som va-förhållandet skall anses vara etablerat. I och med att va-förhållandet inte bekräftas genom kontrakt - som utredningen föreslog - saknas t ex en sådan naturlig utgångspunkt som kontraktsdatum. Med hänsyn till den obligationsrättsliga regleringen av skadeståndsansvaret i VAL, där parternas ansvar gjorts beroende av bristande prestation, synes det rimligt att betrakta va-förhållandet som etablerat från den tidpunkt då bägge parter blir bundna av

förpliktelser mot varandra. Bundenhet uppkommer sist för brukaren. Hans huvudprestation i va-förhållandet består i att erlægga va-avgift. Enligt 9 § 2 st VAL inträder avgiftsplikten när kommunen upprättat förbindelsepunkt för fastigheten, dvs gjort det möjligt för fastighetsägaren att faktiskt ansluta till anläggningen samt att huvudmannen underrättat brukaren därom. Från tidpunkten för underrättelsen, bör va-förhållandet anses som etablerat.

Detta medför att ett va-förhållande kan vara etablerat även innan brukaren faktiskt anslutit sin fastighet till anläggningen och även att ägare till obebyggd tomt, för vilken avgiftsplikt inträtt, kan vara part i ett va-förhållande.

En annan följd av resonemanget blir att skador som uppkommer i samband med utbyggnad av va-anläggningen men innan förbindelsepunkt upprättats skall bedömas enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler. I rättsfallen NJA 1963:44 och 1967:164 har sådana typer av skador varit uppe till bedömning. Rättsfallen avsåg emellertid tillämpning av 1955 års va-lag där åtskillnad ej gjordes mellan skador i respektive utanför va-förhållande, varför några slutsatser i nu aktuell fråga ej kan dras med hjälp av dessa avgöranden. Några rättsfall som belyser spörsmålet utifrån VAL förekommer inte.

5.3.3 Rekvisitet "samband med va-förhållande"

Som nämnts inledningsvis krävs att skada skall ha samband med va-förhållande för att kommun skall bli skadeståndsansvarig enligt VAL. Rekvisitet berörs inte närmare i förarbetena. Bouvin-Hedman (s 166) nämner dock som exempel på skador som ligger utanför va-förhållande, skador som uppstår vid ledningsarbeten vid utbyggnad av va-anläggning eller anslutning av enskilda fastigheter till denna. Att dessa typer av skador inte skall anses ha samband med va-förhållande torde väl snarast bero på - som ovan berörts - att de inträffar innan ett va-förhållande har kommit till stånd mellan parterna.

Spörsmålet om skadans samband med va-förhållande har belysts i ett avgörande av HD, NJA 1975 s 1, som gällde fråga om allmän domstols behörighet i mål rörande tvist mellan huvudman för allmän va-anläggning och ägare till fastighet som anslutits till anlägg-

ningen. En fastighetsägares källare hade översvämmats genom att vatten från det kommunala dagvattenssystemet via fastighetens dräneringsrör trängt genom grunden. Enligt fastighetsägaren var orsaken brister i det kommunala dagvattenssystemet. Ägaren stämde in kommunen till tingsrätt med krav på skadestånd. Målet prövades i sak av tingsrätt och hovrätt. Frågan om domstolarnas behörighet berördes ej av instanserna. Översvämningen hade inträffat under år 1969, dvs innan den nya VAL (1970 års) hade trätt i kraft men målet anhängiggjordes efter ikraftträdandet. Enligt övergångsbestämmelserna skulle mål som anhängiggjordes efter den nya lagens ikraftträdande handläggas enligt den nya lagens bestämmelser. Bland annat innebar detta att skadeståndsmål skulle handläggas av va-nämnden även om skadan inträffat innan nya VAL trätt i kraft. HD ansåg att den inträffade skadan, som bedömdes ha orsakats av fel och brister i ledningssystemet, hade samband med va-förhållande varför allmän domstol icke var behörig att pröva saken. Utgången synes tämligen uppenbar. Att de lägre instanserna prövat målet i sak torde snarare bero på att övergångsbestämmelserna inte uppmärksammats än på sakligt ställningstagande i spörsmålet.

Av rättspraxis framgår således att översvämning förorsakad av vatten som tränger via avloppsnätet in i fastighet skall bedömas ha samband med va-förhållande. Problem uppkommer när översvämningen förorsakas av dagvatten som strömmar in i fastighet över markytan. Om det kan anses ha ingått i kommuns prestation enligt va-förhållandet att förhindra sådan vattensamling på markyta bör översvämningsskadan kunna bedömas ha samband med va-förhållande. Detta torde t ex vara fallet om översvämningen orsakats av att gårdsbrunn, ansluten till va-nätet, på grund av stopp ej förmått avleda vattensamling. Om däremot översvämningen t ex förorsakas av vattensamling på gata som beror på att rännstensbrunnar anslutna till dagvattenssystemet inte förmår avleda vattnet, så kan skadan knappast anses ha samband med va-förhållandet. Kommunen har visserligen plikt att tillse att sådan vattensamling icke uppstår, men denna plikt grundar sig ej på va-förhållande utan på byggnadslagstiftningen. Bedömningen torde vara densamma om vatten ytledes strömmar från kommunal mark in på brukares fastighet med översvämningsskada som följd.

Slutligen skall här anmärkas att om en brukare tillfogar annan brukare skada, som har samband med va-anläggning, så skall skadestandsfrågan bedömas enligt allmänna skadestandsregler och tvister därom handlägges av allmän domstol²⁰⁾. Sådana skador kan ju mycket väl inträffa om t ex en brukare släpper ut föremål i avloppssystemet som förorsakar uppdämning och därigenom översvämning hos annan brukare samt kommunen inte kan lastas för bristande rensning av systemet. En processuell olägenhet för den skadelidande är att han inte kan stämma in den skadegörande brukaren och kommunen till samma forum. Ofta torde det vara svårt för den skadelidande att på ett tidigt stadium avgöra vem av dessa som slutligen skall svara för skadan.

5.4 Allmänt om va-parternas inbördes skadestandsansvar

Den rättsliga grunden för skadestandsansvaret mellan parterna i va-förhållandet finns i 29 § VAL. Paragrafen lyder:

Har huvudman eller fastighetsägare överskridit sin rätt eller åsidosatt sin skyldighet i förhållande till den andre, skall han återställa vad som rubbats eller fullgöra vad som eftersatts samt ersätta skadan.

I bestämmelsen stadgas om påföljder i va-förhållandet. En av dessa påföljder är skadestandsansvar.

En förutsättning för att det stadgade skadestandsansvaret skall inträda är att parten överskridit sin rätt eller åsidosatt sin skyldighet i förhållande till den andre. Ansvaret är således beroende av att va-part inte fullgjort sina åligganden i va-förhållandet. I avsnitt 4.1 konstaterades att den primära förutsättningen för att det obligationsrättsliga skadestandsansvaret skulle utlösas var att part brutit mot avtal. På liknande sätt förutsätter alltså skadestandsansvaret i 29 § VAL primärt, att va-part brutit i de förpliktelser som följer med va-förhållandet.

För kommunens ansvar för översvämningar innebär detta att ansvaret kan inträda först om kommunen inte fullgjort sina skyldigheter mot brukaren eller med andra ord inte fullgjort sin prestation. Avgörande för omfattningen av kommunens skadestandsansvar blir därför i första hand vad kommunen är skyldig att prestera i va-förhållan-

det. Frågan om innehållet i kommunens prestation skall jag behandla nedan i avsnitt 5.5.

Nästa frågeställning är om ytterligare förutsättningar krävs för att skadeståndsansvar skall inträda i va-förhållandet. I 29 § VAL har ansvaret inte gjorts beroende av annan förutsättning än att part inte fullgjort sina förpliktelser. Ansvaret inträder oberoende av culpa och får därför betecknas som ett rent strikt skadeståndsansvar.

I propositionen uttalade departementschefen beträffande skadeståndsansvaret att det rörde sig "i princip om ett skadeståndsansvar oberoende av vållande" ²¹⁾. Vad departementschefen avsåg med uttrycket "i princip" är svårt att tolka. Enligt normalt språkbruk kan uttalandet förstås som om undantag från huvudregeln (ansvar oberoende av culpa) kan förekomma. Om detta är en riktig tolkning och syftet var att göra det rent strikta ansvaret något mindre strikt och öppna mot culpabedömningar strider detta mot lagtextens ordalydelse. Det kan konstateras att bestämmelsen föreskriver ett rent strikt ansvar.

Frågan om begränsning av det strikta ansvaret var föremål för överväganden i förarbetena. Utredningen föreslog att kommun i ABVA (som utfärdas ensidigt av kommunen) skulle kunna föreskriva begränsningar i va-parternas ansvar ²²⁾. - Till sin funktion skulle en sådan regel kunna liknas vid en ensidigt uppställd force majeure-klausul. - Enligt departementschefen kunde detta inte komma ifråga utan i stället fick det ankomma på va-nämnden att vid tvist mellan parterna avgöra om omständigheterna var sådana som innefattar skäl för avvikelse från lagens bestämmelser ²³⁾.

Lagrådet fann departementschefens uttalande på denna punkt oklart och menade i stället att "frågan huruvida fullgörelse eller skadestånd skulle kunna utkrävas vid force majeure och i andra jämförbara fall torde - i avsaknad av särskild bestämmelse som ger stöd för annat - vara att bedöma efter i stort sett samma principer som gäller beträffande motsvarande spörsmål i kontraktsrättsliga förhållanden" ²⁴⁾. "Utrymme för utövande av någon diskretionär prövningsrätt" skulle därmed ej finnas. Departementschefen instämde

(i samband med regeringsbehandlingen av propositionen) i lagrådets uttalande ²⁵⁾.

Av förarbetena framgår således att lagstiftaren avsett att det rent strikta skadeståndsansvaret i 29 § VAL skulle begränsas vid force majeure-händelser. En sådan begränsning torde även utan särskilt stadgande därom följa av allmänna skadeståndsrättsliga principer. Vad denna begränsning innebär för kommuns skadeståndsansvar vid översvämningsskador skall jag belysa i avsnitt 5.6.

Slutligen skall det påpekas att även om förutsättningarna för skadeståndsansvar är uppfyllda (dvs kommunen har brustit i sin prestation och force majeure föreligger ej) kan särskilda omständigheter föranleda att skadeståndet jämkas med stöd av allmänna skadeståndsrättsliga principer. Detta spørsmål skall jag behandla i avsnitt 5.7.

5.5 Kommuns prestation

5.5.1 Lagstiftning

Normalt regleras innehållet i va-parternas prestationer uteslutande genom VAL, ABVA och taxa. VAL (28 §) medger i och för sig parterna att träffa avtal angående va-frågor som inte regleras på detta sätt. Genom avtalet kan parterna påta sig längre gående förpliktelser än vad som eljest gäller. I propositionen anförde departementschefen dock att sådant avtal ej skulle behövas med flertalet brukare. Avtalsreglering skulle företrädesvis bli aktuell när det gällde industrier, sjukhus och andra brukare med särskilda va-behov ²⁶⁾. Så torde ock bestämmelsen tillämpas i praktiken. I denna rapport behandlas endast "normalfallen".

Brukarens förpliktelser enligt VAL består i att han i rätt tid skall erlägga avgifter i enlighet med fastställd taxa. Vidare skall han enligt 21 § VAL bruka anläggningen så att olägenhet för kommunen och annan så vitt möjligt undviks. Har kommunen med stöd av 22 § VAL utfärdat allmänna bestämmelser för anläggningens brukande är brukaren skyldig att följa dessa.

Kommunens prestation bestäms genom 12 § VAL. Kommunen skall svara för att va-anläggningen utförs så att den allmänna hälsovårdens intresse tillgodoses. Vidare skall anläggningen vara försedd med de anordningar som krävs för att den skall fylla sitt ändamål och tillgodose skäligen anspråk på säkerhet. Så länge anläggningen behövs skall kommunen underhålla anläggningen och i övrigt sörja för att den på ett tillfredsställande sätt fyller sitt ändamål.

Bestämmelserna i VAL om kommuns prestation är mycket allmänt hållna och ger föga vägledning för att mer konkret avgöra vilka krav som kan ställas på kommuns prestation. Departementschefen ansåg att mer preciserade bestämmelser ej behövdes ²⁷⁾.

Det finns anledning att i detta sammanhang undersöka i vad mån normerande regler för utformning av va-anläggningar finns i annan lagstiftning. Inom byggnadslagstiftningen och föreskrifter som utfärdats med stöd av denna finns exempelvis vissa bestämmelser som berör va-verksamheten. I 16 § Byggnadsstadgan (BS) föreskrivs att vid planläggning skall utredning verkställas angående möjligheterna att ordna vattenförsörjning och avlopp samt att tillgodose vattenvårdsintressen. Någon mer detaljerad prövning av va-frågor sker dock ej i samband med planfastställelse ²⁸⁾.

I svensk byggnorm, som utfärdats av Statens Planverk med stöd av 76 § BS, har i supplement kap 51 (va-byggnorm) lämnats för myndigheter bindande föreskrifter om va-installationer. Föreskrifterna avser emellertid endast installationer inom byggnad och har därför främst betydelse för utformningen av brukares egna installationer. Några föreskrifter eller rekommendationer avseende utformningen av allmänna va-anläggningar har inte utfärdats av Statens Planverk.

Även i miljöskyddslagen och vattenlagen finns bestämmelser som berör kommunal va-verksamhet. I dessa lagar regleras utsläpp av dagvatten i vattendrag, sjö m m samt frågor om grundvatten och grundvattenskydd. Några regler som tar sikte på utformningen av va-anläggning i avseende som här är av intresse finns ej.

Slutligen finns i hälsovårdsstadgan (HS) vissa allmänna bestämmelser, där det stadgas förbud mot förorening av vattentillgångar.

Beträffande avledning av avloppsvatten, varmed även avses dagvatten, föreskrivs att sådana anordningar och åtgärder skall vidtas, som skäligen kan anses påkallade för att undvika sanitär olägenhet.

Man kan sammanfattningsvis konstatera att de normer för utformning av va-anläggningar som utfärdats genom lagstiftning är mycket allmänt hållna och återfinns framför allt i VAL. Föreskrifter eller rekommendationer utfärdade av statliga myndigheter saknas.

5.5.2 Andra normer

Denna brist på vägledande normer för va-anläggningar har skapat problem för kommunerna. Vid planeringen av va-anläggning har det saknats klara regler för hur anläggningen bör utformas för att kommunen skall anses ha fullgjort sin prestation. Härigenom har kommun inte heller kunnat förutse sitt skadeståndsansvar vid framtida översvämningar.

Ett första försök att råda bot på denna brist skedde genom att Svenska Kommunal-Tekniska Föreningen 1947 utfärdade normer för beräkning av allmänna avloppsledningar (SKTF:s handlingar nr 5/1947). Handlingarna innehöll bl a riktlinjer för dimensionering av avloppsledningar med hänsyn till spill-, dränerings- och regnvatten. Enligt normerna skulle kombinerade system dimensioneras för regn av sådan intensitet och varaktighet som statistiskt sett återkom vart annat år (s k tvåårsregn).

Denna normskapande funktion har numera övertagits av Svenska Vatten- och avloppsverksföreningen (VAV).

VAV är en ideell förening där medlemskap kan sökas av kommunala va-verk samt även andra va-företag. Med undantag för några få norrlandskommuner, är samtliga kommunala va-verk medlemmar. Enligt stadgarna har VAV till ändamål att organisera samarbete mellan svenska kommunala va-verk i tekniska, ekonomiska och administrativa frågor och att tillvarata verkens gemensamma intressen på va-området. VAV kan närmast ses som en branschorganisation för va-verk.

Som ett led i sin verksamhet har VAV gett ut diverse publikationer om va-verksamhet. Flera av dessa innehåller anvisningar för utform-

ning av va-anläggningar. VAV:s anvisningar är inte bindande för medlemmar eller andra utan är endast rekommendationer. I den mån anvisningarna uppfattas av kommunerna själva och av brukare som normerande i fråga om vilka krav som kan ställas på kommuns prestation i va-förhållande, får dock anvisningarna en normskapande betydelse. Om även rättsliga instanser t ex vid skadeståndstvister följer anvisningarna genom att domstolen ser anvisningarna som riktgivande för vad kommun är skyldig att prestera i va-förhållande, kan man betrakta anvisningarna som rättsliga normer, som tillkommit på annat sätt än genom lagstiftning.

I publikationen VAV P 28, april 1976, lämnas anvisningar för beräkning av allmänna avloppsledningar. I förordet sägs att de kommunala va-verken vid planerings- och konstruktionsarbeten i många fall tillämpat egna - ofta lokalt betonade - föreskrifter som i större eller mindre omfattning avviker från SKTF:s normer och att avvikelser från SKTF:s normer vid diskussioner om krav på ersättning för källaröversvämningar uppfattats som "konstruktionsfel". Vidare framhålls att praxis beträffande dimensionering ofta aktualiseras i skadeståndsfall. I förordet förklaras att det är mot den bakgrunden som VAV låtit utarbeta de nya normerna i P 28 för beräkning av allmänna avloppsledningar. Man kan konstatera att VAV genom anvisningarna syftat till att påverka den rättsliga bedömningen av va-frågor och då framför allt skadestandsfrågorna.

Anvisningarna i P 28 innehåller omfattande tekniska beskrivningar av hur avloppsledningar skall dimensioneras för spill-, dränerings- och dagvatten. Av särskilt intresse för den fråga som denna rapport behandlar är för vilken återkomsttid av regn- och smältvatten som man rekommenderar att dagvattenförande ledningar bör dimensioneras. Enligt anvisningarna bör de i första hand dimensioneras för den återkomsttid som ger lägst totalkostnad för anläggning, drift och skador. Då sådant beräkningsunderlag enligt anvisningarna i praktiken ofta saknas bör följande återkomsttider väljas ²⁹⁾

	Separerade system	Kombinerade system
Ej instängt område utom citybebyggelse	1 år	5 år
Ej instängt område inom citybebyggelse	2 år	5 år
Instängt område utom citybebyggelse	5 år	10 år
Instängt område inom citybebyggelse	5-10 år	10 år

Med instängt område avses enligt anvisningarna område varifrån dagvatten ytledes ej kan avledas genom självfall, dvs områden varifrån dagvatten inte på ett naturligt sätt kan avrinna via markytan. För instängda områden krävs kraftigare dimensionering eftersom det dagvatten som va-anläggningen inte förmår avleda blir stående och bildar vattensamlingar.

Begreppet citybebyggelse är inte definierat i anvisningarna men bör åsyfta stadsområden, där markytorna till största delen är hårdgjorda genom beläggning och nederbörd därför inte kan infiltreras i marken. Områden med citybebyggelse kräver därför dagvattensystem med större kapacitet.

Stadsområden torde normalt vara hänförliga till "ej instängda områden inom citybebyggelse" (andra raden). Va-anläggningar inom sådana områden bör beroende om de utförs som separerade eller kombinerade system enligt anvisningarna dimensioneras för två- respektive fem-årsregn.

5.5.3 Rättspraxis

5.5.3.1 Allmänt

Bristen på bindande normer för kommuns prestation i va-förhållanden gör att rättspraxis blir den mest väsentliga källan för att mer konkret kunna utröna gällande rätt i fråga om vilka krav som kan ställas på kommunen i va-förhållandet.

Ett problem därvid är dock att den rättsliga grunden för skadeståndsansvaret ändrades i och med 1970 års VAL (se ovan avsnitt 3.4).

Frågan är vilken betydelse lagändringen år 1970 har för äldre rättspraxis' tillämplighet. Från och med år 1970 föreskrivs i princip strikt ansvar för parterna i va-förhållandet mot att det tidigare krävdes vållande. Även den omständigheten att 1970 års VAL innebar ändring i de lagrum som rör kommuns prestation påverkar spørsmålet. Före år 1970 stadgades att va-anläggning skulle utföras med tillbörlig hänsyn "till allmänna sanitära intressen". Uttrycket ändrades i 1970 års VAL till "den allmänna hälsovårdens intresse". Enligt Bouvin-Hedman (sid 86) innebär den nya skrivningen en utvidgning av kommunens skyldigheter som har sin grund i att ökade anspråk ställs på vattenförsörjning och avlopp. I 1970 års VAL tillades i 12 § därjämte att va-anläggning skall "tillgodose skäliga anspråk på säkerhet". Bakgrunden till detta tillägg var ett påpekande från en remissinstans att vissa allmänna krav borde ställas på kommunen beträffande anläggningens funktionsduglighet bl a med avseende på vattentryck och skydd mot baktrycksskador för brukaren ³⁰⁾.

Ändringarna som infördes år 1970 innebar jämfört med tidigare att större krav ställdes på kommun i va-förhållande. Då det gäller va-anläggnings förmåga att förhindra översvämningsskador innebär särskilt tillägget om säkerhet en skärpning av kraven. Därutöver synes det rimligt att anta att den allmänna tekniska utvecklingen i samhället som lett till höjd standard på många områden, som exempelvis vägnät och kommunikationer, bör få effekt även på va-området på så sätt att större krav kan ställas på bl a va-anläggnings förmåga att förhindra översvämningsskador.

Mot denna bakgrund synes det som om äldre rättspraxis endast kan ge en viss vägledning för nu gällande rätt. Även enligt nu gällande lagstiftning borde dock kunna krävas att de krav HD i äldre praxis ställt på kommuns va-anläggning är uppfyllda. I allmänhet bör man dessutom kunna kräva att de överträffas. I de fall där kommun enligt äldre rätt däremot inte ålagts skadeståndsskyldighet finns det anledning till stör försiktighet, enär VAL medförde strikt ansvar samt ökade krav på kommuns prestation.

De brister i va-anläggning som åberopats som grund för ersättning kan i flertalet rättsfall hänföras till någon av följande tre typer: underdimensionering, bristande funktion eller bristande underhåll. Det övervägande antalet tvister som blivit föremål för rättslig prövning hänförde sig till den första typen. Jag kommer nedan att behandla de olika typerna var för sig.

5.5.3.2 Underdimensionering

Dimensionering av dagvattenförande system börjar i princip med att man bestämmer vilket regn som skall vara dimensionerande för systemet. Utifrån det dimensionerande regnet beräknar man det maximala flödet som regnet ger upphov till och som systemet således skall kunna avleda. Det maximala flödet får sedan bestämma rördimensioner, lutning och andra i systemet ingående element som t ex utjämningsmagasin.

Dimensioneringen sker för regn av viss återkomsttid. Ett avloppssystem som dimensionerats för t ex tvåårsregn av 30 minuters varaktighet får en sådan kapacitet att det skall kunna avleda alla 30-minutersregn av sådan intensitet att det förekommer (i genomsnitt) oftare än vartannat år. 30-minutersregn som är så kraftiga att de endast förekommer mer sällan t ex vart tredje år är däremot systemet inte konstruerat för att kunna avleda. Ett sådant kraftigt regn medför därför risk för översvämningar hos anläggningens brukare. Väljer man att dimensionera ett avloppssystem för t ex tvåårsregn accepterar man därmed i princip att översvämningar inträffar med ett tidsintervall, som något överstiger två år. På grund av bl a bristfälliga beräkningsmetoder och att man ofta tvingas välja grövre rördimensioner än de beräknade - avloppsrör tillverkas endast i vissa standarddimensioner - får systemet i praktiken ofta kapacitet att avleda betydligt kraftigare regn än det dimensionerande.

Ett avloppssystem blir säkrare ur översvämningssynpunkt ju längre återkomsttid man väljer för det dimensionerande regnet. Detta talar för att man bör välja en lång återkomsttid. Å andra sidan medför en längre återkomsttid att anläggningskostnaderna blir högre. Vid val av dimensionerande regn tvingas man till en avvägning mellan säkerhet och kostnader.

Normalt dimensioneras dagvattenförande system endast med hänsyn till nederbörd i form av regn. Smältvatten beaktas ej. Det kan dock antas att de flöden som smältvatten ger upphov till i samband med snösmältningen ofta är så kraftiga att de borde beaktas vid dimensioneringen. Detta torde inte sällan vara fallet i norrlandskommuner. Då det gäller beräkning av sådana flöden saknas emellertid generella beräkningsmetoder. Enligt anvisningarna i VAV P28 (sid 16) skall flödena beräknas med ledning av observationer i varje särskilt fall. Vid den rättsliga bedömningen av skador där översvämning förorsakats av häftig snösmältning föreligger därför ett särskilt problem när det gäller att avgöra om va-anläggningen är riktigt dimensionerad. Den rättsliga bedömningen kan därvid inte endast göras utifrån nederbördsförhållandena på orten utan även smältvattenflödena borde beaktas. Beträffande de senare saknas i allmänhet utredning.

Den vattenmängd som tillförs va-anläggningen är inte endast beroende av nederbördens intensitet utan bestäms även av markytornas avrinningsförmåga, dvs den hastighet varmed regnvatten tillförs anläggningen från omkringliggande markområden. Avrinningen är beroende av bl a markytans struktur, på så sätt att hårda ytor, som tak och asfalterade gator, har högre avrinningskoefficient än mjuka, som t ex odlad mark och därför snabbare tillför dagvatten till systemet. Detta medför också att ett dagvattensystem som var riktigt dimensionerat när det utfördes med tiden kan bli underdimensionerat genom ändrad bebyggelse med hårdgöring av markytor.

Vid dimensionering av separata spillvattensystem bestäms den spillvattenmängd som systemet skall kunna avleda genom beräkning av antalet personer som systemet skall betjäna samt vissa antaganden om spillvatten per person. Dagvatten beaktas ej eftersom separata spillvattensystem i princip inte skall kunna tillföras något dagvatten. Dränvatten avleds i vissa system av spillvattennät. Enligt VAV P28 (sid 60) är den vattenmängd som tillförs vid dränering i allmänhet förhållandevis liten jämfört med spillvattenavrinningen och praktiskt taget försumbar jämfört med dagvattenavrinningen.

En tekniskt riktig dimensionering av dagvattensystem förutsätter att nederbördsstatistik finns för den plats som systemet skall av-

börda. Sådan statistik saknas ofta. I stället är man hänvisad till att använda nederbördsstatistik för platser som är belägna inte sällan på betydande avstånd från anläggningsområdet. Denna brist gör sig även gällande när domstol i efterhand skall bedöma dimensioneringen ³¹⁾.

Ett annat problem vid den rättsliga bedömningen, som har samband med bristande nederbördsmätningar, är svårigheten att utreda den verkliga intensiteten och varaktigheten av ett skadebringande regn. Svårigheten beror främst på att det är glest mellan mätstationer för nederbörd med följd att exakta uppgifter för den aktuella platsen normalt saknas. Problemet accentueras ytterligare av att översvämningar ofta orsakas av häftiga regn, typ åskregn, vilka har betydande lokala variationer.

Osäkerhetsfaktorerna vid bedömningen av regnintensitet samt bristen på allmänt accepterade normer för dimensionering har medfört - särskilt tidigare - att parter och domstolar vid den rättsliga argumentationen använt inexakta beteckningar för nederbördsintensitet. I stället för att ange en viss återkomsttid eller intensitet av regn har begrepp som 'exceptionellt regn' eller 'onormalt regn' använts när man velat beteckna nederbörd av sådan intensitet för vilken man menat att kommunens dagvattensystem inte behövt vara dimensionerat. I äldre rättsfall (dvs mål som avser tillämpning av skadestandsregler gällande före 1970 års VAL) har domstolarna undvikit att gå in i mer detaljerade diskussioner om vilken återkomsttid som dagvattennät bör dimensioneras för. Detta kan delvis ha sin grund i att det först i och med SKTF:s handlingar nr 5/1947 gjordes ett försök till allmänna normer för dimensionering och att de dessutom inte synes ha fått någon större genomslagskraft ³²⁾. I de fall då översvämningar förekommit vid upprepade tillfällen utan alltför lång mellanliggande tid, tog domstolen ofta detta till intäkt för att nätet varit underdimensionerat. Man angav dock ej för vilken återkomsttid som va-nätet borde ha varit dimensionerat, se t ex NJA 1940 s 199 och FFR 1969 s 123. I båda fallen bedömdes att va-anläggningen på grund av ändrade bebyggelseförhållanden med fortgående hårdgöring av markytan icke längre kunde anses fungera på tillfredsställande sätt.

Domstolarna synes icke i något av de äldre rättsfallen uttryckligen ha tagit ställning till för vilken återkomsttid som dagvattensystem skall vara dimensionerade. Som illustration på ett tidigare avgörande kan väljas NJA 1944 s 494. Målet gällde i och för sig inte va-anläggning, men förhållandena var näraliggande varför målet har intresse. Förhållandena var följande.

I Malmö hade år 1916 staden låtit till viss del kulvertera ett tidigare öppet dike, som avbördade ett 315 hektar stort markområde. På grund av att kulverten inte kunde avleda lika mycket vatten som diket, inträffade dämning vid kraftiga vattenflöden vid den punkt där diket övergick i kulvert. I samband med kraftig snösmältning och lättare nederbörd inträffade under våren 1941 översvämning vid ett tillfälle, varvid en intilliggande fabriksbyggnad skadades. Översvämning hade skett vid två tillfällen tidigare, åren 1920 och 1923. HD fann att det inte kunde anses utrett att ledningen redan vid nedläggandet var för klent dimensionerad, men att det fick antagas att ledningen i vart fall genom förändrad användning av marken inom dräneringsområdet med tiden blivit otillräcklig och att den ej kunde "vid ogynnsamma men dock icke katastrofartade naturförhållanden avleda flödesvattnen i erforderlig omfattning". Kommunen ålades dock ej ansvar enär den ej ansågs vållande.

I avgörandet från 1940 har HD ställt långtgående krav på kommunen. HD synes mena att kommunen ansvarar för att översvämning ej inträffar så länge nederbörden eller snösmältningen ej kan betecknas som katastrofartad. Vilken intensitet ett regn skall ha för att det skall utgöra ett katastrofartat naturförhållande är omöjligt att utläsa av HD:s dom. Enligt normalt språkbruk torde väl få krävas att regn, för att kunna betecknas som katastrofartat, har en sådan intensitet att det statistiskt sett inte inträffar oftare än några gånger per århundrade. Det synes i vart fall orimligt att beteckna ett skyfall som genomsnittligt förekommer vart annat eller vart femte år som katastrofartat.

Då det gäller nyare rättspraxis har va-nämnden i sina beslut, särskilt under senare hälften av 1970-talet ofta utfört och redovisat egna beräkningar av va-anläggnings dimensionering. Beräkningarna har baserats på i målen företedda kartor och handlingar rörande

ledningssystemen. Vid beräkningarna synes va-nämnden ha använt det beräkningssätt som är angivet i VAV P28. Vidare har nämnden utgått från vissa antagna årsregn.

Denna förändring mot mer specifika va-tekniska aspekter i den rättsliga argumenteringen, som även kan märkas hos parterna, kan kanske delvis förklaras av att den dömande instansen i och med va-nämnden fått en sammansättning, där fem av de sex ledamöterna skall ha speciella kunskaper om va-förhållanden. Förändringen synes också ha varit eftersträvad av VAV när man gav ut anvisningar för beräkning av allmänna avloppsledningar, se ovan avsnitt 5.5.2.

Jag övergår så till att närmare redovisa vilka krav va-nämnden ställt på kommun i fråga om dimensionering.

I avgörandet BVA 42/77, där fråga om dagvattensystems dimensionering hade betydelse för målets utgång, slog va-nämnden uttryckligen fast att kommunen fullgjort sin prestation då duplikatsystemets dagvattennät dimensionerats för tvåårsregn med 30 minuters varaktighet ³³⁾.

I va-nämndens BVA 44/78 hade en fastighetsägare väckt skadeståndstalan mot Kalix kommun. Fastigheten var ansluten till kommunens va-anläggning, som var utförd som duplikatsystem. I samband med kraftig snösmältning översvämmades fastighetens källare. Ägaren anförde som grund för kommunens skadeståndsskyldighet bl a att dagvattensystemet var underdimensionerat. Kommunen å sin sida bestred och gjorde gällande att dagvattennätet var dimensionerat för tvåårsregn och att översvämningen förorsakats av att smältvatten läckt in i spillvattensystemet samt att exceptionella förhållanden rådde vid tidpunkten. Va-nämnden konstaterade att i målet inte framkommit omständigheter som gav anledning att ifrågasätta riktigheten av att nätet var dimensionerat för tvåårsregn och att inte heller andra brister åvilat detta varför kommunen inte skulle svara för skadan.

Nämnden har i avgörandet, där översvämning inträffat i samband med snösmältning, inte närmare berört frågan om dimensionering för smältvatten utan endast bedömt dimensioneringen utifrån årsregn.

När det gäller kombinerade system har va-nämnden ställt krav på

kraftigare dimensionering. I BVA 32/81 fördes skadeståndstalan mot Falköpings kommun på grund av översvämning i samband med åskregn. Va-nämnden fann i målet att utredningen visade att det kombinerade avloppsnätet redan med utgångspunkt i tvåårsregn inte varit tillfredsställande dimensionerat och att ett kombinerat avloppssystem i ett område av förevarande slag dessutom bör dimensioneras för kraftigare regn än tvåårsregn.

Sammanfattningsvis synes det som om va-nämnden intagit den ståndpunkten att i frågan om duplikatsystem så har kommunen fullgjort sina skyldigheter gentemot brukaren om dagvattensystem förmår avleda tvåårsregn. För kombinerade system är tvåårsdimensionering ej tillräcklig för att frita kommunen från ansvar. Vilken regnintensitet ett sådant system skall kunna avbörda har ännu inte ställts på sin spets hos va-nämnden.

Va-nämndens praxis i fråga om dimensionering synes väl ansluta sig till VAV:s anvisningar för beräkning av avloppsledningar (se ovan). VAV rekommenderar för ej instängt område inom citybebyggelse två- och femårsdimensionering för separerade respektive kombinerade system. Vid en jämförelse med den av HD intagna ståndpunkten i NJA 1944 s 494 (se ovan) att kommun 'går fri' endast för katastrofartade nederbördsförhållanden, innebär va-nämndens praxis att kraven på kommun har sänkts högst betydligt.

5.5.3.3 Annan brist i funktion

Vid sidan av underdimensionering kan andra brister i va-anläggning orsaka översvämning. Ett fungerande va-nät förutsätter förutom en riktig dimensionering även att övriga i nätet ingående konstruktionselement, såsom pumpar, bräddavlopp, silar, brunnar m m fungerar tillfredsställande.

Vissa av de fall som jag behandlar i detta avsnitt som bristande funktion, som t ex icke fungerande pumpar, kan ju ofta även betecknas som bristande underhåll av anläggning. Vid brister i sådana tekniska detaljer som pumpar är det svårt att klart ange vilka fel som är hänförliga till funktionsfel respektive bristande underhåll. Jag har därför valt att i detta avsnitt behandla alla brister som inte är hänförliga till underdimensionering eller bristande ren-

göring av avloppsnät. Den senare punkten behandlas i nästa avsnitt.

Brister i funktionen kan vara av rikt varierande slag beroende på hur va-anläggningen utifrån teknisk synpunkt har eller borde ha konstruerats. Det är därför omöjligt att utifrån rättspraxis ställa upp några mer detaljerade regler för vilka krav som kan ställas på kommunens prestation i detta avseende. En allmän utgångspunkt torde även i fråga om annan brist i funktionen vara att anläggningsdetaljer av detta slag skall vara konstruerade på så sätt att skadliga översvämningar inte orsakas vid nederbörd av sådan intensitet som anläggningen bör vara dimensionerad för.

Min redovisning av rättsfall där bristande funktion gjorts gällande som grund för skadestånd, får snarast ses som en exemplifiering på sådana brister och hur va-nämnden behandlat frågorna. De slutsatser man kan dra angående kommunens förpliktelser ifråga om funktionen måste bli mycket allmänna. Det bör också anmärkas att en koppling föreligger mellan dimensionering och andra konstruktionsdetaljer i ett va-nät på så sätt att införande av t ex pumpar i ett nät kan medge klenare dimensionering av avloppsrören med bibehållen kapacitet.

I va-nämndens avgörande BVA 19/78 och 26/81 åberopades bristande funktion hos pumpar som grund för skadestånd.

I BVA 19/78 hade en industrifastighet översvämmats två dagar i följd varvid skador på fastighet och lager uppstått. Bristande funktion hos två av tre pumpar ingående i en pumpanläggning var orsak till översvämningen. Den ena pumpen hade slutat fungera på grund av att överströmsskyddet utlösts, den andra på grund av att en säkring gått. Kommunens representanter hade larmats till pumpanläggningen första dagen men inte vidtagit några reparationsåtgärder, då den akuta översvämningen redan upphört. Nästföljande dag, när översvämning ånyo inträffade hade man inom loppet av några timmar reparerat felen. Kommunen gjorde inte i målet gällande att nederbördsförhållandena var onormala.

Va-nämnden gör i sitt beslut bl a följande allmänna uttalande om

rättsläget: Visserligen föreligger skadeståndsansvar för kommunen i princip oberoende av vållande. Dock innebär detta ej att kommunen "ansvarar för varje fel eller brist i anläggningen, särskilt inte om felet eller bristen med iakttagande av den aktsamhet, som för varje särskilt fall kan fordras, ej kunnat förutses".

Mot denna bakgrund och då inte ens särskild aktsamhet och beredskap från kommunens sida hade kunnat förhindra att säkringen hade gått, fann va-nämnden att det inträffade inte kunde föranleda skadeståndsskyldighet för kommunen. För översvämningen nästföljande dag ålades kommunen däremot ansvar, när kommunen efter larmet första dagen närmare borde ha undersökt och reparerat anläggningen.

Va-nämnsens allmänna uttalande om gällande rätt är oklart och kan i princip tolkas på två sätt. Om nämnden med 'fel eller brist i anläggningen' avsett rättslig relevant brist i kommuns prestation får det anses som ett uttalande om force majeure i va-förhållanden. Med force majeure skulle avses oförutsebara händelser, som kommun inte kunna förebygga med iakttagande av erforderlig aktsamhet. Om denna tolkning är riktig innebär det att va-nämnden ger force majeure-begreppet en mycket vid tolkning. Prövningen är i realiteten en culpabedömning. Att va-nämnden sett kommunens ansvar som ett culpaansvar får även stöd av att nämnden i diskussion om brukarens eventuella medverkan till skadan skriver "vid en jämförelse mellan å ena sidan kommunens vållande och å andra sidan bolagets vållande finner ...".

Uttalandet kan även tolkas så att nämnden med 'fel eller brist i anläggningen' åsyftat faktiska defekter som i och för sig inte behöver utgöra en rättslig relevant brist i kommunens prestation. Vid en sådan tolkning avser uttalandet vilka krav som kan ställas på kommuns prestation. I 12 § VAL stadgas att va-anläggning skall tillgodose skäliga anspråk på säkerhet. Uttalandet kan ses som en uttolkning av detta stadgande och innebär att nämnden vid prövning om prestation fullgjorts lägger in en culpabedömning.

Oberoende av vilken tolkning man vill ge va-nämndens uttalande innebär avgörandet en stark begränsning av kommuns strikta ansvar. Utgången i fallet torde ha blivit densamma även om frågan bedömts

enligt rättsläget före år 1970 då kommun svarade för vårdslöshet enligt utomobligatoriska skadestandsbestämmelser. Avgörandet åskådliggör även att skillnaden mellan strikt ansvar och culpaansvar i praktiken ofta kan vara mycket liten.

I ett senare avgörande kan en skärpning i va-nämndens praxis skönjas. I BVA 26/81 hade källaröversvämning på grund av baktryck inträffat i två fastigheter som var anslutna till Haparanda kommuns va-anläggning. Häftigt åskregn och kraftig snösmältning hade förekommit vid tillfället. Enligt va-nämnden kunde dock ej tillflödet betecknas som exceptionellt. I va-anläggningen ingick en pumpstation som automatiskt skulle träda i funktion vid starkare vattenflöden. Parterna var ense om att pumpstationen inte fungerat vid det aktuella tillfället och att bortfallet av pumpkapacitet lett till uppdämning. Fastighetsägarna åberopade att kommunen inte tillräckligt fort fått igång pumparna efter stoppet, bl a beroende på att larmsystem saknades. Kommunen gjorde emellertid gällande att man inte skulle svara för att pumpar inte fungerade då stoppet orsakats av tillfälligt strömbortfall vid åskväder och att även om en larmanordning varit monterad - något som sedermera hade gjorts - skulle kommunen inte kunna få igång pumpen såpass snart att översvämningen förhindrats.

Va-nämnden konstaterade i sitt beslut att "avloppspumpar som ingår i spillvattennät kräver i regel speciell uppsikt och tillsyn, eftersom driftsavbrott och andra störningar lätt kan leda till uppdämning i ledningsnätet med risk för vatteninströmning i anslutna fastigheter". I det aktuella fallet fann va-nämnden att kommunen ej låtit vidta de åtgärder som rimligen kunnat krävas för att pumpanläggningen skulle fungera tillfredsställande och säkert. Som särskilt allvarligt ansågs att effektivt larmsystem saknades. Därtill kom att va-verkets jourpersonal inte varit instruerade om nödvändigheten att snabbt få igång pumparna. Va-nämnden ålade kommunen skadeståndsskyldighet.

I detta senare avgörande har va-nämnden intagit den ståndpunkten att om pumpanläggning ingår som en nödvändig konstruktionsdetalj i va-anläggning så svarar kommunen för att pumparna fungerar under normala betingelser och att pumparna åter snabbt bringas i funktion

efter avbrott (som i och för sig beror på händelse som måhända kommunen inte har att svara för).

Frågan om kommuns ansvar för inläckning av dagvatten i spillvattennät har prövats av va-nämnden. I BVA 44/78 (se även ovan, avsnitt 5.5.3.2) hade källaröversvämning inträffat i samband med kraftig snösmältning och orsakats av att dagvatten, som dagvattennätet inte förmått avleda, samlats bl a på gata och läckt in i spillvattennätet via nedstigningsbrunnar och rörskarvar.

Va-nämnden fann att dagvattensystemet var dimensionerat för tvåårsregn och därmed tillfredsställande. Beträffande inläckning i spillvattennätet konstaterade man att det, särskilt vid avsevärt stegrade yttre vattentryck, är praktiskt taget ofrånkomligt att vatten tränger in genom rörskarvar och andra känsliga punkter i ledningsnätet och att kommunen lagligen ej svarade för denna omständighet.

I senare avgörande, BVA 33/81, har va-nämnden däremot uttalat att "regnvatten skall vid utbyggnad enligt duplikatsystem i princip inte kunna komma in i spillvattenanläggning frånsett vad som i förekommande fall kan tillföras via husens dräneringsledningar". Uttalet synes innebära en skärpning av va-nämndens praxis.

5.5.3.4 Bristande underhåll

Under denna rubrik har jag valt att behandla frågan om kommuns ansvar för översvämningar som förorsakats av att vattenflödet i va-anläggningen hindrats av stopp. Sådant hinder kan förorsakas av att främmande föremål kommer in i va-nätet och täpper igen ledningarna. Hinder kan också uppstå genom att fast substans som normalt förekommer i avloppssystemet avsätts och med tiden bildar proppar i ledningarna som hindrar vattenflödet.

Enligt 12 § 3 st VAL åligger det kommun att så länge som va-anläggningen behövs underhålla densamma och i övrigt sörja för att den på ett tillfredsställande sätt fyller sitt ändamål. Rent praktiskt går underhållet till så att kommun återkommande rensar ledningar, vilket normalt sker genom spolning. Vidare slamsugs brunnar på där avsatt fast substans. Hur ofta nätet behöver rensas är beroende på dess konstruktion. Normalt strävar man efter att göra ledningarna

självrensande, vilket innebär att ledningarna ges en sådan lutning så att avloppsvatten som strömmar genom ledningarna förmår spola bort även fast substans som stannat i ledningarna.

VAV har i publikation P39 sep 1979 meddelat råd och synpunkter rörande skötsel och underhåll av va-nät.

Bristande underhåll som grund för kommunens skadeansvar förekommer inte i något av avgörandena före år 1970 men har åberopats i några mål i va-nämnden.

I BVA 23/79 hade en källaröversvämning inträffat i fastighet som var ansluten till ett duplikatsystem. I målet var utrett att översvämningen förorsakats av stopp i den kommunala spillvattenledningen och att denna inte rensats på åtta år före översvämningen. Kommunen hävdade att detta underhåll var tillräckligt då ledningen var självrensande.

Va-nämnden fann, utan att direkt ta ställning till om det var tillräckligt att rensa ledningarna vart åttonde år, att stoppet i ledningen - såsom kommunen gjort gällande - torde ha föranletts av att något föremål spolats ut från någon fastighet och fastnat i ledningen. Nämnden konstaterade att för att hindra sådana stopp skulle krävas nästan daglig tillsyn, vilket av praktiska och ekonomiska skäl inte kunde fordras av kommunen. Kommunen befanns därför ej skadeståndsskyldig.

I BVA 1/81 har va-nämnden intagit en annan standpunkt. Förhållandena var tämligen likartade dem i det föregående fallet. En propp hade bildats i en backventil i spillvattenledningen med översvämning som följd. Kommunen bestred ansvar då stoppet förorsakats av förorening som släppts ut i systemet från någon fastighet.

Va-nämnden fann här att proppen ej torde ha förorsakats av någon förorening eller föremål eller annat som ledningen inte varit avsedd för att forsla bort och att en allmän va-anläggning skall ha ett sådant utförande att den under normalt förekommande betingelser och förutsebara förhållanden förmådde avleda spillvatten på ett tillfredsställande sätt. Eftersom anläggningen inte uppfyllt dessa krav var kommunen skadeståndsskyldig.

Va-nämnden synes ha skärpt kommunens ansvar mellan avgörandena även 1979 och 1981. I intetdera av fallen förelåg utredning som klart visade vilken slags förorening som förorsakat stoppet. I avgörandet år 1979 har va-nämnden tydligt ansett att brukaren hade bevisbördan för att stoppet förorsakats av föremål, vilken anläggningen bort klara av att bortforsla. I avgörandet år 1981 tycks va-nämnden ha bedömt bevisbördan annorlunda. Skillnaden i utgången torde således bero på att bevisbördan i det senare fallet lagts på kommunen.

Enligt obligationsrättsliga principer gäller den huvudregeln att gäldenären, dvs den som skall prestera, också har att bevisa att prestation skett ³⁴⁾. I enlighet med denna princip bör det ankomma på kommunen att visa att man presterat vad som skäligen kan begäras och att översvämningen förorsakats av omständighet som det inte ålegat kommunen att förebygga. En sådan fördelning av bevisbördan synes också rimlig. Det torde ju vara mycket svårt och ofta omöjligt för brukaren att bevisa vad som förorsakat stopp i den kommunala va-anläggningen. Kommunen har betydligt större möjlighet att förebringa sådan utredning.

5.6 Force majeure

Har kommunen brustit i sin prestation mot brukare så följer av det strikta ansvaret att kommunen skall svara för skador som orsakats av bristen. Ansvaret faller dock bort - som framgått ovan (avsnitt 5.4) - om skadan förorsakats av händelse som utgör force majeure.

Begränsning av obligationsrättsligt strikt ansvar vid force majeure har tillkommit för att skydda den prestationspliktiga parten mot ersättningskrav. Oberäknliga extraordinära hinder för prestation har ansetts falla utanför den kategori av händelser som en avtalspart har att räkna med. Parterna förutsätts göra en riskbedömning innan avtalsslutet. - Sådana händelser som man därvid inte haft anledning att beakta skall heller inte senare drabba part. Detta är den allmänna rättspolitiska bakgrunden till att strikt ansvar begränsas av force majeure.

Då det gäller begränsning av det strikta ansvaret i va-förhållande torde bakgrunden vara annorlunda. Något avtalsslut förekommer inte och parterna i va-förhållandet befinner sig heller inte i den situa-

tionen att det finns anledning för dem att göra en riskbedömning. Va-parterna tvingas in i va-förhållandet och prestationen är lagbunden. I va-förhållandet har begränsningen av ansvaret vid force majeure som funktion att ge de rättsliga instanserna en möjlighet att begränsa ansvaret då omständigheterna ger anledning därtill. Stadganden med denna funktion, s k ventiler, är vanliga i offentlig-rättslig lagstiftning. I lagrådsremissen gav departementschefen uttryck för sådana tankegångar. Påpekandet av lagrådet - att kontraktsrättsliga principer skulle tillämpas medför en kvalificering av de omständigheter som bör kunna leda till att kommunens ansvar faller bort.

Olika fall är tänkbara där kommunens ansvar kan begränsas på grund av force majeure händelse. Den händelse som man kanske i första hand får i åtanke är nederbörd av sådan omfattning att den kan betraktas som naturkatastrof. Frågan om det strikta skadeståndets begränsning på grund av sådan nederbörd torde dock sällan behöva aktualiseras. - Eftersom det inte ingår i kommuns prestation att avleda så kraftig nederbörd föreligger inte heller något 'avtalsbrott' som medför strikt ansvar för kommunen. Något strikt ansvar att begränsa för force majeure föreligger därför ej i detta fall. För rättsföljden torde det sakna betydelse om kommunens ansvar uteblir på grund av att 'avtalsbrott' ej föreligger eller på grund av att ansvaret begränsas för force majeure.

Detta gäller då översvämning förorsakats via dagvattennät. När det gäller skador orsakade av separata spillvattennät får spørsmålet kanske besvaras något annorlunda. I ett spillvattennät skall i princip inte dagvatten kunna komma in. Om detta ändå skulle ske bör kommunens ansvar för sådana skador inte vara begränsat till två- eller femårsregn utan sträcka sig längre. Här bör således kunna uppkomma fall där en begränsning av det strikta ansvaret på grund av force majeure-regn kan aktualiseras.

En annan fråga är vilken omfattning en nederbörd skall ha för att i va-sammanhang kunna betraktas som force majeure händelse. Bedömningen bör enligt kontraktsrättsliga principer påverkas av att verksamheten bl a just avser att avleda nederbörd, i syfte att minska obehag och skador därav. De som ombesörjer den kommunala va-verksam-

heten har fackkunskaper på området. För att nederbörd skall kunna betraktas som oberäknelig bör kraven på intensitet och varaktighet ställas mycket högt.

Även andra situationer där en begränsning av ansvaret kan inträda på grund av force majeure händelse är tänkbara. Omfattande el-avbrott, som ligger utanför kommunens kontroll, kan leda till att pumpar ej fungerar med översvämning som följd. Vidare kan delar av en va-anläggning förstöras vid jordskred. Kommunens ansvar för översvämning som inträffar som följd därav torde bortfalla om händelsen är att bedöma som force majeure.

Va-nämndens behandling av force majeure-frågor har berörts ovan (avsnitt 5.5.3.2) i ett fall. Målet rörde en översvämning som bl a orsakats av att en säkring till en pumpstation gått. Fallet var oklart men kunde tolkas som en begränsning av ansvaret för force majeure. Om detta är en riktig tolkning skulle det innebära att nämnden betraktat en utbränd säkring som en sådan oförutsedd händelse som var att jämföras med force majeure. Därigenom skulle va-nämnden helt övergivit de krav som inom kontraktsrätten normalt ställs på en händelse för att kvalificera den som force majeure. En sådan händelse skall komma utifrån och vara oförutsedd och extraordinär. En utbränd säkring uppfyller inte dessa krav. Nämndens prövning innebär snarast en inte särskilt sträng culpabedömning.

Va-nämnden har i några mål funnit att nederbörd varit av sådan exceptionell intensitet att den jämföras med extraordinär naturhändelse. Så var till exempel fallet i BVA 55/79, som rörde översvämningsskador i kalmartrakten. I målet framkom att det vid ett skadetillfälle hade fallit 20 mm regn under en tid av 30 minuter. - Nederbörd av sådan intensitet torde förekomma i kalmartrakten mer sällan än vart femtonde år. - Nämnden fann att nederbörden var exceptionell och att kommunen inte svarade för skador orsakade av sådan nederbörd. Anmärkningsvärt är att nämnden i målet snarast synes ha ansett att ansvaret fallit bort på grund av att regnet var att betrakta som force majeure och inte på grund av att det inte ingått i kommunens åtagande att avleda nederbörd av sådan intensitet.

5.7 Jämkning av skadestånd

5.7.1 Flera skadeorsaker

Som huvudregel gäller i va-förhållandet att om översvämning förorsakats av brist i va-anläggning, skall kommunen svara för skadan medan brukaren själv får bära förlusten av skada som orsakats av så intensivt regn att det inte kan krävas av kommunen att anläggningen skulle ha dimensionerats därför. Det kan dock inträffa fall där båda orsakerna är för handen samtidigt, dvs att en översvämning förorsakas både av brister i anläggning och av sådan nederbörd, som brukaren själv står faran för. Fråga uppkommer då vem som skall svara ekonomiskt för skadan.

Vid en sådan situation orsakas översvämningen dels av en causuell händelse, den kraftiga nederbörden, dels en brist i anläggningen. Spörsmålet kan betraktas som ett kausalitetsproblem³⁵⁾. Frågeställningen är då i vilken utsträckning som bristen i anläggningen kan anses vara orsak till skadan när en samtidig causuell händelse påverkat händelseförloppet.

I de fall då den causuella händelsen ensamt skulle ha förorsakat skadan och således bristen inte haft någon direkt betydelse för att skadan inträffat eller för dess omfattning bör man enligt Karlgren snarast utgå från att bristen inte skall betraktas som kausal³⁶⁾. Följden härav blir att kommunen skulle undgå skadeståndsansvar.

Vid översvämningar i samband med va-anläggningar torde i allmänhet en brist i anläggningen (t ex underdimensionering) få antas förvärra den skada som nederbörden ensam skulle ha lett till. Om det konstateras att både bristen och den kraftiga nederbörden bidragit till skadan får det anses följa av allmänna skadeståndsrättsliga principer att kommunen skall svara för den del av skadan som orsakats genom bristen i anläggningen.

Den oftast förekommande situationen då spörsmålet aktualiseras torde vara när ett regn, av högre intensitet än för vilken va-anläggning behöver vara dimensionerad, förorsakar översvämning samtidigt som det kan konstateras att va-anläggningen varit underdimensionerad. Så var fallet i BVA 55/79.

Va-nämnden konstaterade i målet att kommunen var skyldig att utge skadestånd till den del skadorna även skulle ha förorsakats vid "normalt regn". Utgången synes rimlig då kommunen hade fått svara för skada vid normalt regn och inte bör gynnas av att nederbörden var kraftigare än vad anläggningen borde ha varit dimensionerad för. Fördelningen av skadan mellan brukare och kommun innebär svårigheter. Ofta saknas närmare utredning. Domstolarna tvingas till skönsmässiga uppskattningar.

Principen torde även äga giltighet för det fall att regnet är av sådan omfattning att det är att betrakta som force majeure. I annat fall skulle resultatet bli att kommunens ansvar för normalregnskador föll bort om det kraftiga regnet var så till den grad intensivt att det var att betrakta som force majeure. En sådan utgång skulle te sig stötande.

Bristen kan även utgöras av ett funktionsfel. I VÖ DT 52/78 hade skada orsakats dels av mycket kraftigt regn, dels av funktionsfel i anläggningen. Vattenöverdomstolen fann att översvämningen delvis hade förorsakats av en sådan exceptionell nederbörd, som kommunen icke behövt beakta vid projekteringen, och därför inte heller var skadeståndsskyldig för. Därjämte hade bristande funktion i va-anläggningen - som kunnat påverka händelseförloppet redan vid nederbörd av mindre omfattning än som var i fråga i målet - bidragit till skadan. Vattenöverdomstolen fann att det var fråga om två samverkande skadeorsaker, som fick anses ha i lika mån bidragit till skadan. Då kommunen var ansvarig för den bristande funktionen, ålades kommunen utge skadestånd med till hälften jämkat belopp.

5.7.2 Brukares medverkan

En annan typsituation där jämkning av skadestånd kan komma ifråga är de fall då skadelidande genom handlande eller underlåtelse kan anses ha bidragit till skadan. Spörsmålet brukar behandlas som frågan om skadelidandes medverkan.

Hur brukares medverkan skall bedömas har inte berörts i VAL eller dess förarbeten. Inom andra näraliggande rättsområden, som t ex post- och järnvägsverksamhet, har uttryckliga jämningsregler införts i lag. Frånvaron av sådan bestämmelse inom va-lagstiftningen

kan dock inte tas till intäkt för att jämkning ej skall ske på grund av brukarens medverkan till skada. Att skadestånd både i inom- och utomobligatoriska rättsförhållanden kan jämkas på grund av skadelidandes medverkan till skadan är en sedan länge erkänd princip³⁷⁾.

Många skäl talar också för att en sådan jämkningsgrund bör finnas inom va-området. Främst är det påkallat med hänsyn till att det bör åligga brukaren att inom rimliga gränser försöka förebygga och begränsa skador inom fastighet. Åtgärder med sådant syfte föreskrivs eller rekommenderas ofta av kommunen i samband med att va-förhållande upprättas.

Om man således kan konstatera att brukares medverkan till skada skall kunna leda till att skadestånd jämkas inställer sig ett annat problem. Vilken ansvarstyp skall brukaren anses lyda under? Kan jämkning endast ske på grund av brukarens vållande eller 'svarar' han strikt för sin medverkan? Frågeställningen har behandlats av Grönfors. Enligt Grönfors bör ansvarstypen - i avsaknad av bättre metod - avgöras utifrån vilken typ av ansvar som skulle ha tillämpats om den skadelidande hade skadat skadegöraren³⁸⁾.

Enligt 29 § VAL infattas även brukare av strikt ansvar i förhållande till kommun. Enligt Grönfors' metod skulle brukaren därför oberoende av vållande få vidkännas jämkning på grund av handling eller underlåtenhet som medverkat till skadan.

Bedömningen av i vilken grad som skadegöraren respektive skadelidande orsakat skadan måste på grund av utredningssvårigheter ofta bli mycket fri och bedömningen ske efter skälighet.

Jämkning på grund av skadelidandes medverkan har av kommun gjorts gällande i åtskilliga av de mål om översvämning som va-nämnden prövat. Åberopade omständigheter hänför sig främst till två typer, dels att avstängningsventiler i källaravlopp inte varit installerade eller fungerat tillfredsställande, dels att dräneringsrör från den skadelidandes fastighet inte varit anslutna till spillvatten- respektive dagvattennät enligt kommunens anvisningar.

Skyldighet för fastighetsägare att installera avstängningsventil för golvvavlopp föreligger enligt va-byggnormen (se ovan, avsnitt 5.5.1) i det fall golvvavlopp anordnats under huvudledningens upp-dämningshöjd eller bräddavloppshöjd. Erinran om denna bestämmelse görs i VAV:s förslag till 'meddelande till fastighetsägare' ³⁹⁾. Meddelandet överlämnas till fastighetsägare i samband med anslutning till allmän va-anläggning. I meddelandet rekommenderas fastighetsägare att även i andra fall låta installera avstängningsanordning och på andra sätt förebygga och minska skaderisken. I ABVA finns varken föreskrifter eller rekommendationer beträffande avstängningsventiler.

I va-nämndens avgörande BVA 26/81 var bl a fråga om jämkning på grund av att avstängningsventil icke slutit helt tätt. Va-nämnden uttalade att denna omständighet inte kunde läggas fastighetsägaren till last som "medvållande", enär "erfarenhet nämligen visar att det är praktiskt taget ogörligt att medelst avstängningsanordningar i golvbrunnar vinna fullständigt skydd mot baktrycksskador".

Av va-nämndens avgörande framgår - genom den av nämnden använda terminologin - att nämnden ansett att vållande krävts av brukare för att jämkning skall komma ifråga. Även om jämkning, som framgått, bör kunna ske oberoende av om brukaren varit vållande, behöver utgången av målet inte bli annorlunda. Vid bedömning på grund av strikt ansvar blir frågeställningen: vad har det ålegat brukaren för att förebygga skador? Frågan kan besvaras med att brukaren skall installera avstängningsventil, som dock inte behöver vara helt tät, eftersom det är praktiskt taget ogörligt. Brukaren har fullgjort sitt åliggande varför någon jämkning ej skall ske.

I BVA 33/81 (överklagat till vattenöverdomstolen, där det ännu ej avgjorts) yrkade kommunen att skadestånd skulle jämkas då fastighetsägare underlåtit att installera avstängningsventil, trots rekommendation därom i meddelande till fastighetsägare. Va-nämnden fann ej fastighetsägarna medvållande med samma motivering som i det föregående fallet.

Frågan om en underlåtelse att följa en rekommendation i 'meddelande till fastighetsägarna' skall anses utgöra jämningsgrund har va-nämnden inte haft anledning att ta ställning till i detta avgörande.

Snarast finns skäl att hävda att så ej är fallet, med hänsyn till att rekommendationen är utfärdad av ena parten och inte är bindande samtidigt som det finns bindande statliga normer för när avstängningsventil skall installeras.

I BVA 55/79 yrkade kommun att skadestånd skulle jämkas enär dräneringsrör inte omkopplats från dagvatten- till spillvattennät, trots att kommunen upplyst fastighetsägaren om att viss risk för översvämning förelåg och att omkoppling rekommenderats. Va-nämnden fann ej skäl för jämkning, då dräneringsrören anslutits till dagvattennätet i enlighet med tillämpliga bestämmelser och kommunen endast rekommenderat en omkoppling.

Till detta avgörande kan anmärkas att enligt ABVA p 17 får inte dräneringsvatten släppas ut i spillvattennät om anläggningen är utförd som duplikatsystem. Om kombinerat system byggs om till duplikatsystem har fastighetsägare ej heller därefter rätt att släppa ut dräneringsvatten i spillvattensystemet. Kommunen kan medge undantag från bestämmelserna.

Av va-nämndens avgörande synes sammanfattningsvis framgå att nämnden krävt vållande från den skadelidandes sida för jämkning av skadestånd skall komma ifråga. Enligt doktrinen synes dock jämkning ske oberoende av culpa. Skillnaden torde dock i praktiken inte behöva vara betydelsefull.

6. BRUKARES FÖRSÄKRINGSSKYDD

I den skadeståndsrättsliga litteraturen särskiljs olika funktioner hos skadeståndet. Av somliga författare har reparationen betecknats som den främsta funktionen ⁴⁰⁾. Denna funktion, den reparativa, innebär att skadeståndet ger den som lidit en skada ett belopp i pengar, som skall ersätta den inträffade förlusten.

Bedömningen av vilken vikt den reparativa funktionen bör tillmätas påverkas av om en skadelidande typiskt har möjlighet att erhålla ersättning för inträffad skada på annat sätt. Främst kan detta åstadkommas genom försäkringsskydd. Om skadelidande regelmässigt erhåller ersättning för viss typ av skada genom försäkring minskar därmed behovet av den reparation som kan uppnås genom skadestånd. Motsattvis gäller att om det saknas möjlighet att försäkra sig mot en viss typ av skada eller om endast ett fåtal av de som löper risk att utsättas för skadan faktiskt utnyttjar en sådan möjlighet stärks de rättspolitiska argumenten för att upprätthålla ett starkt skadeståndsskydd.

Mot denna bakgrund - att skadestånd och försäkring bör ses som två olika rättspolitiskt möjliga alternativ för att uppnå ett skäligt skydd för skadelidande - skulle det vara felaktigt att i denna rapport helt förbigå frågan om brukares försäkringsskydd. Jag skall därför nedan kortfattat redovisa vilka möjligheter som står fastighetsägare till buds för att med hjälp av försäkring erhålla skydd för sakskador orsakade av uppdämning i avloppsanläggningar.

Framställningen nedan bygger på de försäkringsvillkor som tillämpas av Skandia för år 1981. De försäkringstyper som jag har undersökt är fastighets-, villa-, fritidshus- och hemförsäkring.

För de tre sistnämnda försäkringstyperna sammanfaller Skandias villkor på de punkter som här är av intresse med de vägledande normer för de olika försäkringarna som försäkringsbolagen i samråd med Försäkringsinspektionen och Konsumentverket kommit överens om. För fastighetsförsäkring saknas sådan norm. Det torde finnas anledning att anta att även övriga försäkringsbolag i stort följer dessa normer, vilket skulle innebära att liknande villkor tillämpas av övriga

bolag för motsvarande försäkringar. Det skall dock påpekas att jag ej studerat andra försäkringsbolags villkor. Slutsatserna grundas vidare endast på försäkringsvillkor och någon studie av avgjorda försäkringsfall har inte genomförts. Hänvisningarna inom parentes avser respektive försäkringsvillkors momentindelning varvid fastighets-, villa-, fritidshus- och hemförsäkring betecknas med FF, VF, FRF respektive HF.

Försäkringsskydd för byggnader kan erhållas genom fastighets-, villa- eller fritidshusförsäkring.

Fastighetsförsäkringen är en företagsförsäkring och tecknas huvudsakligen för flerfamiljshus eller fastigheter där rörelse bedrivs. Den försäkrade egendomen omfattar byggnad samt tillbehör till byggnad i enlighet med vad som stadgas i jordabalken (JB) 2 kap 2 § (FF 6.1). Utöver byggnad ingår även tomt, vari innefattas t ex växtlighet, stängsel och brygga (FF 6.2). Slutligen omfattar försäkringen lös egendom för fastighetens skötsel, i villkoren benämnda fastighetsinventarier (FF 6.3). Ersättningsbeloppen för tomt och fastighetsinventarier är begränsade till vardera 10.000 kr (FF 6.2 och 6.3).

Villaförsäkringen är avsedd för en- och tvåfamiljshus. Den försäkrade egendomen utgörs i första hand av byggnad samt tillbehör enligt JB 2 kap 2 §. Därjämte omfattas bl a ledningar, kulvert och andra installationer fram till förbindelsepunkt till kommunal vvanläggning (VF D.1). Även tomt ingår i den försäkrade egendomen, dock med begränsning av ersättningsbeloppet till ett basbelopp (VF D.2). Villaförsäkringen innefattar inget skydd för lösöre. Därför kombineras normalt villaförsäkringen med hemförsäkring till s k villahemförsäkring.

Fritidshusförsäkringen är som framgår av dess namn i första hand avsedd för fritidshus. Försäkringen omfattar byggnad och tomt i samma utsträckning som villaförsäkringen (FRF E.2). Därjämte kan försäkringen tecknas för att omfatta lösöre på fritidsfastigheten (FRF E.1).

Försäkringsskydd för lösöre erhålles annars främst genom hemförsäk-

ring. Försäkringen omfattar i första hand lösöre som tillhör försäkringstagaren samt hans familjemedlemmar.

Jag övergår så till frågan om den skadesituation som kan leda till översvämningar via va-anläggningar är täckt av försäkringarna. Samtliga försäkringar innefattar skydd mot försäkringsfaran 'läckage' - i fastighetsförsäkringen benämnd vattenförsäkring (FF 12, VF C 5, FRF D 6 och HF D 6). Med läckage avses bl a att egendom skadats av vätska eller ånga som oberäknat strömmat ut om utströmningen skett från ledningssystem för vatten, värme eller avlopp. I fråga om skador på byggnad eller tomt innehåller dock samtliga försäkringar undantag för "skada genom att vatten vid regn, snösmältning eller högvatten kommit ut ur avloppsbrunn eller avloppsledning" (t ex VF C 5). För fastighetsförsäkringen gäller undantaget även för s k fastighetsinventarier. För fritidshusförsäkringen gäller undantaget också för lösöre, dock anmärks där att ersättning kan utgå för lösöre på grund av försäkringsfaran 'skyfall' (FRF D 6). I hemförsäkringsvillkoren görs inget motsvarande undantag för lösöresskador vid läckage.

Undantaget torde utesluta alla typiska översvämningsskador som kan uppstå på grund av att fastighet är ansluten till avloppsanläggning.

Fritidshus- och hemförsäkringen innefattar även försäkringsskydd för faran 'skyfall'. I båda försäkringarna föreskrivs på denna punkt att "har egendom skadats av vatten som vid skyfall trängt upp ur avloppsbrunn eller strömmat från markytan direkt in i huset där egendomen fanns" kan ersättning utgå (FRF D 10 och HF D 10). I fritidshusförsäkringen undantages dock skador på byggnad. Vad som avses med skyfall är inte definierat i villkoren.

Några andra försäkringsfaror, som skulle kunna täcka översvämningsskador genom va-anläggning, innehåller villkoren ej.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att enligt villkoren för de normalt förekommande försäkringarna för byggnader och lösöre finns inget skydd för skador på byggnad vid översvämningsskador som orsakas av uppdämning i allmänna avloppsanläggningar. Då fråga är om skador på lösöre är enligt fritidshusförsäkringen lösöret endast försäkrat mot sådana skador i den mån de orsakas av s k skyfall.

Hemförsäkringen synes enligt villkoren däremot omfatta försäkrings-skydd mot varje sådan skada.

Från och med hösten 1981 har försäkringsbolaget Allmänna Brand lanserat en ny försäkring benämnd villahem, Allrisk. Byggnad, tomt och lösöre ingår i den försäkrade egendomen. Försäkringen omfattar skador på den försäkrade egendomen genom plötslig och oförutsedd händelse. Villkoren innehåller inga undantag för översvämning genom avloppsledningar.

Genom denna nya s k allriskförsäkring finns således numera möjlighet för fastighetsägare att erhålla försäkringsskydd för både byggnad och lösöre för den typ av skador som denna rapport behandlar.

Till frågan om brukares möjlighet att få ersättning för översvämningsskador hör även att statlig katastrofhjälp undantagsvis kan utgå. Hjälpn är inte lagreglerad utan förutsätter regeringsbeslut för varje skadetillfälle. Sådant beslut torde endast kunna påräknas om skadorna är ekonomiskt mycket omfattande och orsakats av naturkatastrof eller liknande händelse.

7. AVSLUTANDE SYNUNKTER

Jag har ovan i avsnitt 4 belyst de allmänna förutsättningarna för skadeståndsansvar inom obligationsrätten. De två huvudformerna är culpaansvar och det strängare rent strikta ansvaret.

I avsnitt 5 har jag utrett förutsättningarna för kommuns skadeståndsansvar gentemot brukare för översvämningsskador. Ansvaret enligt 29 § VAL är utformat som ett obligationsrättsligt rent strikt ansvar som begränsas av force majeure. Före år 1970 grundades kommunens ansvar på den utomobligatoriska culparegeln. Trots det formellt skärpta ansvaret har jag kunnat konstatera att vid den praktiska tillämpningen av bestämmelsen har brukares rätt till skadestånd på grund av översvämningsskador i många fall inte stärkts i någon avgörande betydelse. Detta kan synas märkligt och skälen härför skall jag nedan närmare belysa.

I avsnittet om förutsättningar för obligationsrättsligt skadestånd påpekades att den praktiska skillnaden mellan omfattningen av ansvar på grund av culpapresumtion respektive rent strikt ansvar inte alltid behövde vara särskilt stor. Det rent strikta ansvaret kunde begränsas genom att befrielsegrunden force majeure gavs en mycket vid tolkning.

Då det gäller tillämpningen av 29 § VAL synes emellertid inte begränsningen av ansvaret i första hand åstadkommit genom en utvidgning av force majeure-begreppet utan på annat sätt.

En förutsättning för att part skall drabbas av obligationsrättsligt strikt ansvar är att parten icke fullgjort sin prestation och därigenom orsakat motparten skada. Skadeståndsansvar förutsätter således att det först konstaterats att avtalsbrott förekommit. I 29 § VAL har detta uttryckts som att förutsättning för skadeståndsansvar är att part överskridit sin rätt eller åsidosatt sin skyldighet.

Detta innebär att en rättslig instans som har att ta ställning till ett skadeståndsanspråk först måste pröva om avtalsbrott förekommit, under förutsättning att detta bestrids av parten. I va-förhållandet är kommuns huvudprestation att leverera rent vatten och avleda av-

loppsvatten. Som delprestation ingår att kommunen vid fullgörandet av sin huvudprestation även skall tillgodose viss säkerhet.

Genom en restriktiv tolkning av parternas åligganden har domstol möjlighet att begränsa det antal fall där skadeståndsansvar över huvud taget aktualiseras. Särskilt påtaglig blir denna möjlighet om prestationen, som i va-förhållandet, är mycket vagt bestämd i lagen och undandragen parterna för närmare precisering. I VAL har kommunens delprestation angetts med uttryck som "tillgodose skäliga anspråk på säkerhet" och "tillfredsställande sätt fyller sitt ändamål". Uttrycken ger utrymme för något som närmast liknar en culpa-bedömning, när domstol tar ställning till om kommun brustit i sin delprestation eller ej.

Som redovisats ovan i avsnitt 5.4 föreslog departementschefen i specialmotiveringen till 29 § att va-nämnden skulle kunna göra avvikelse från lagens bestämmelser då särskilda omständigheter förelåg. Uttalandet betecknades av lagrådet som oklart. I stället föreslogs att det strikta ansvaret skulle begränsas enligt kontraktsrättsliga principer om force majeure. Departementschefen instämde i lagrådets förslag.

Lagrådet menade att genom denna ändring skulle det inte finnas utrymme för utövande av någon diskretionär prövningsrätt. Jag menar dock att det kan ifrågasättas om inte påföljdsbestämmelsen i VAL sedd i sammanhang med VAL:s mycket vaga bestämmelser om kommuns prestation ändock medger va-nämnden en förhållandevis fri prövningsrätt.

Sammanfattningsvis menar jag att man kan konstatera att den lagstiftningsteknik som använts i VAL, där lagstiftaren i och för sig föreskrivit strikt ansvar men kombinerat detta med mycket vaga bestämmelser om när det skall utlösas, medför ett skadeståndsansvar som är begränsat därhän att det inte behöver bli mer omfattande än ett utomobligatoriskt culpaansvar.

Jag övergår härfter till att överväga huruvida brukares nuvarande skydd mot översvämningsskador kan anses tillräckligt samt till att peka på tänkbara alternativ på att åstadkomma ett stärkt skydd.

Översvämningsskador av det slag som denna rapport behandlar förekommer inte i någon större utsträckning. Någon statistik eller utredning som visar den totala kostnaden för översvämningsskador i samband med va-anläggningar finns ej. Uppgifter från va-anstalter i några större kommuner tyder dock på att det endast rör sig om mindre belopp⁴¹⁾. Ur samhällsekoniskt perspektiv är kostnaderna antagligen betydelselösa.

För den enskilde som drabbas av översvämningsskada kan förlusten däremot vara nog så kännbar. Nuvarande praxis innebär ju i princip att brukare själv får stå förlusten om skadan orsakas av nederbörd som är intensivare än tvåårsregn. Rent teoretiskt innebär detta att en och samma brukare kan drabbas av översvämning en gång vart annat år utan att han har rätt till skadestånd från kommunen. Till bilden hör dessutom att långtifrån alla brukare råkar ut för översvämningar. Snarare är det så att ett fåtal brukare drabbas upprepade gånger.

Brukare har små möjligheter att genom egna åtgärder skydda sig mot skador. Tekniska åtgärder på brukarsidan, som installation av avstängningsventil, synes inte ge något effektivt stopp för översvämningar. Den tekniska utformningen av den allmänna va-anläggningen bestämmer kommunen ensam. Brukaren kan normalt inte genom förhandling eller avtal påverka kommunens va-prestation. Endast i de fall då anläggningen är underdimensionerad enligt va-nämndens praxis kan brukaren på rättslig väg framtvinga ändring. Min genomgång av de vanligen förekommande försäkringsvillkoren har dessutom visat att brukare normalt inte är försäkrad för översvämningsskador på byggnader.

Sammantaget visar detta att brukaren har en utsatt ställning och att starka skäl talar för att man bör öka hans skydd mot förlust på grund av översvämningsskador. Olika vägar för att åstadkomma detta är tänkbara.

Viss förstärkning av skyddet skulle följa av att man skärpte kraven på va-anläggnings förmåga att avleda dagvatten. Enligt nu gällande lagstiftning är det i sista hand HD som avgör vilken dimension en kommunal avloppsledning skall ha. Detta kan synas märkligt. Tänkbar

ändring är att prestationen bestämdes noggrannare i VAL. Mer tilltalande är att exempelvis Statens Planverk tillades befogenhet att utfärda bindande anvisningar för den kommunala va-verksamheten.

Skärpta krav på kommuns prestation skulle leda till färre översvämningar samt en vidgning av kommuns skadeståndsansvar. Visserligen skulle de kommunala kostnaderna öka, dels genom att anläggningskostnaderna steg, dels genom att skadestånd skulle utgå i flera fall, men de ökade kostnaderna skulle i sista hand fördelas på samtliga va-abonnenter via taxan.

En närmare precisering av den kommunala va-prestationen skulle dock innebära en ökad statlig detaljreglering av den kommunala verksamheten. För närvarande strävar man bort från sådan reglering. Därför bör kanske annan väg väljas, som leder till stärkt brukarskydd utan statlig reglering. Detta kan åstadkommas på två olika sätt.

En möjlighet är att försäkringsvillkoren för byggnader ändras så att försäkringsskydd även erhålles för skador på byggnad orsakade av uppdämning i avloppssystem. En sådan ändring skulle innebära att kostnaderna för översvämningsskador via försäkringspremier fick bäras av samtliga fastighetsägare.

En annan möjlighet är att man skärper kommuns skadeståndsansvar för översvämningsskador i VAL men bibehåller det nuvarande vaga stadgandet om kommuns va-prestation. Ansvaret skulle kunna utformas som ett utomobligatoriskt strikt ansvar som inte förutsatte bristande kommunal prestation för att utlösas. Till sin funktion skulle ett sådant skadeståndsansvar innebära en i va-förhållandet inbyggd försäkring mot översvämningsskador. Det strikta ansvaret skulle endast begränsas av force majeure. De ökade kostnaderna som en sådan ansvarsbestämmelse skulle medföra för kommun skulle enligt VAL:s nuvarande bestämmelser via taxan fördelas på samtliga abonnenter.

En fördel med detta alternativ framför försäkringsalternativet är att kommun i den ekonomiska kalkyl som utförs vid dimensionering av avloppsanläggning skulle tvingas ta hänsyn även till de kostnader som brukare förorsakas genom en sparsam dimensionering.

NOTFÖRTECKNING

- 1) Peczenik, sid 121
- 2) Prop 1970:118, sid 120
- 3) Enligt ABVA p 17 får dränvatten ej avledas till spillvattenledning
- 4) Strömberg: Offentliga anstalter, sid 468 f
- 5) SOU 1967:65, sid 53 f
- 6) Prop 1970:118, sid 95
- 7) SOU 1967:65, sid 150
- 8) Hellner, sid 70 f och Rodhe, Obligationsrätt, sid 312 f
- 9) Rodhe, Obligationsrätt, sid 319
- 10) Karlgren, sid 156
- 11) Hellner, sid 8
- 12) Grönfors, Allmän transporträtt, sid 77
- 13) Prop 1972:5, sid 311 f
- 14) Full identitet föreligger inte mellan begreppet myndighetsutövning i FL och SkL. Dock har begreppen enligt departementschefen (prop 1972:5, sid 312) i allt väsentligt samma innebörd
- 15) Hellner använder beteckningen 'privaträttslig verksamhet', sid 296
- 16) Verksamhet av detta slag drivs ofta av offentliga anstalter, jämför ovan avsnitt 3.1
- 17) Bengtsson, Myndighetsutövning, sid 175
- 18) Prop 1972:5, sid 449
- 19) Prop 1970:118, sid 153
- 20) Prop 1970:118, sid 153
- 21) Prop 1970:118, sid 153
- 22) SOU 1967:65, sid 198
- 23) Prop 1970:118, sid 153
- 24) Prop 1970:118, sid 192
- 25) Prop 1970:118, sid 201
- 26) Prop 1970:118, sid 96
- 27) Prop 1970:118, sid 137
- 28) Bexelius, sid 185
- 29) VAV P28, sid 21
- 30) Prop 1970:118, sid 137
- 31) Se t ex BVA 55/79 som gällde översvämning i Kalmar men där nederbördstal för Malmö åberopats vid va-nämndens bedömning av dimensioneringen
- 32) VAV P28, sid 5

- 33) Beslutet överklagat till VÖD, som dock ej prövat frågan om dimensionering
- 34) Rodhe, Lärobok, sid 79
- 35) Problemet har ibland behandlats som en fråga om samverkande skadeorsaker. Rodhe förordar dock att frågan behandlas som ett kausalitetsproblem, Obligationsrätt, sid 309
- 36) Karlgren, sid 39
- 37) Rodhe, Obligationsrätt, sid 523
- 38) Grönfors, Skadelidandes medverkan, sid 76 ff. Nordensson m fl förespråkar samma princip, sid 55
- 39) VAV P18, sid 36
- 40) Hellner, sid 12 ff
- 41) Tjänsteman på va-verket i Göteborg uppgav att man betalade ut uppskattningsvis 40.000 kronor om året i ersättning för översvämningsskador. På va-verket i Stockholm betecknades kostnaden som marginell.

FÖRKORTNINGAR

ABVA	Allmänna bestämmelser för brukande av allmän vatten- och avloppsanläggning
BS	Byggnadsstadgan (1959:612)
BVA	Statens va-nämnds beslut
FF	Fastighetsförsäkring
FFR	Försäkringsjuridiska föreningens rättsfallssamling
FL	Förvaltningslagen (1971:290)
FRF	Fritidshusförsäkring
HD	Högsta domstolen
HF	Hemförsäkring
HS	Hälsovårdsstadgan (1958:663)
JB	Jordabalken
Köpl	Lag om köp och byte av lös egendom (1905:38)
NJA	Nytt juridiskt arkiv I
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SKTF	Svenska kommunal-tekniska föreningen
SOU	Statens offentliga utredningar
VAL	Lag om allmänna vatten- och avloppsanläggningar (1970:244)
VAV	Svenska vatten- och avloppsföreningen
VÖ DT	Vattenöverdomstolens dom

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Proposition 1970:118 med förslag till lag om allmänna vatten- och avloppsanläggningar m m.

Proposition 1972:5 med förslag till skadeståndslag m m.

Proposition 1975/76:149 med förslag till lag om allmänna fjärrvärmeanläggningar.

SOU 1967:65 Va-utredningens förslag Vatten och avlopp.

NJA II 1953 nr 10: Ny lagstiftning om tomträtt.

Bengtsson, B: Försäkringsrätt, 2:a upplagan, Stockholm 1976.

- Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden I, Stockholm 1960.
- Skadestånd vid myndighetsutövning I, Lund 1976.

Bexelius A, Nordenstam A, Körlof V: Byggnadslagstiftningen, 3:e upplagan, Stockholm 1961.

Bouvin A, Hedman B: VA-lagstiftning, Stockholm 1972.

Carmén, L.: Kommuns ansvar vid inträffade översvämningar med särskilt beaktande av källaröversvämningar orsakade av brister i kommuns va-nät, stencilerad uppsats, Socialhögskolan i Lund, Lund 1975.

Grönfors K: Allmän transporträtt, 5:e upplagan, Stockholm 1977.

- Skadelidandes medverkan, Stockholm 1954.

Hellner J: Skadeståndsrätt, 2:a upplagan, Uppsala 1973.

Karlgren H: Skadeståndsrätt, 3:e upplagan, Stockholm 1966.

Nordensson U, m fl: Skadestånd, 2:a upplagan, Stockholm 1976.

Rodhe K: Lärobok i obligationsrätt, Stockholm 1966.

- Obligationsrätt, Lund 1956

Oldertz C: Svensk rättspraxis i försäkrings- och skadeståndsmål, Stockholm 1979.

Peczenik A: Juridikens metodproblem, Stockholm 1977.

Strömberg H: Allmän förvaltningsrätt, Lund 1978.

- Myndighet och myndighetsutövning, Förvaltningsrättslig tidskrift 1972, sid 233
- Om rättsförhållandet mellan offentliga anstalter och deras nyttjare, Lund 1949.

Taxell L E: Avtal och rättsskydd, Åbo 1972.

NJA I: Försäkringsjuridiska föreningens rättsfallssamling. Avgöranden i va-mål, Statens planverk, Stockholm 1977. Otryckta avgöranden från vattenöverdomstolen och va-nämnden.

Allmänna Brand: Villkor Villahem Allrisk 1981 VH-A:1.

Skandia Villkor för stor hemförsäkring, jan 1981, edition nr C 52:15, villkor villaförsäkring, jan 1981, edition nr C 51:07, villkor fritidshusförsäkring, jan 1981, edition nr 53:07 och allmänna försäkringsvillkor fastighetsförsäkring K 740:12

Statens planverk: va-byggnorm, publikation nr 34, utgåva 2, publikation nr 60, Stockholm 1977.

Svenska kommunal-Tekniska Föreningens handlingar 1947 nr 5.

Svenska Naturvårdsverket: Dagvatten - resurs och belastning, SNV PM 873, Stockholm 1977.

Svenska vatten- och avloppsverkföreningens stadgar, sept 1979.

Svenska vatten- och avloppsverksföreningen: Anvisningar för beräkning av allmänna avloppsledningar, publikation VAV P28, Stockholm 1976.

Svenska vatten- och avloppsverksföreningen: Normalförslag till allmänna bestämmelser för brukande av kommuns allmänna vatten- och avloppsanläggning, publikation VAV P18, Stockholm 1979.

Svenska vatten- och avloppsverksföreningen: Skötsel och underhåll av va-nät, publikation VAV P39, Stockholm 1979.

Institutionerna för
Geologi
Geoteknik med grundläggning
Vattenbyggnad
Vattenförsörjnings- och avloppsteknik

Meddelande:

- nr 1 Urbaniseringsprocessens inverkan på ytvattenavrinning och grundvattenbildning. Lägesrapporter (1972-07-01 - 1973-03-01). 1973. 100 sidor. (Utgången)
- nr 2 Leif Carlsson: Grundvattenavsänkning Del 1. Evaluering av akviferers geohydrologiska data med hjälp av provpumpningsdata. 1973. 67 sidor.
- nr 3 Leif Carlsson: Grundvattenavsänkning Del 2. Evaluering av lågpermeabla lagers hydrauliska diffusivitet med hjälp av provpumpningsdata. 1973. 17 sidor.
- nr 4 Viktor Arnell: Nederbördsräknare. En sammanställning av några olika mätartyper. 1973. 39 sidor. (Utgången)
- nr 5 Viktor Arnell: Intensitets-varaktighetskurvor för häftiga regn i Göteborg under 45-årsperioden 1926-1971. 1974. 68 sidor.
- nr 6 Urbaniseringsprocessens inverkan på ytvattenavrinning och grundvattenbildning. Lägesrapporter (1973-03-01 - 1974-02-01). 1974. 167 sidor.
- nr 7 Olov Holmstrand, Per O Wedel: Ingenjörsgelogiska kartor - litteraturstudier. 1974. 55 sidor. (Utgången)
- nr 8 Anders Sjöberg: Interim Report. Mathematical Models for Gradually Varied Unsteady Free Flow. Development and Discussion of Basic Equations. Preliminary Studies of Methods for Flood Routing in Storm Drains. 1974. 74 sidor. (Utgången).
- nr 9 Olov Holmstrand (red.): Seminarium om ingenjörsgelogiska kartor. 1974. 38 sidor. (Utgången).
- nr 10 Viktor Arnell, Börje Sjölander: Mätning av nederbördsintensiteter i Göteborgsregionen. Stations-beskrivning. 1974. 53 sidor. (Utgången).
- nr 11 Per-Arne Malmquist, Gilbert Svensson: Dagvattnets beskaffenhet och egenskaper. Sammanställning av utförda dagvattenundersökningar i Stockholm och Göteborg 1969-1972. Engelsk sammanfattning. 1974. 46 sidor. (Utgången).
- nr 12 Viktor Arnell, Sven Lyngfelt: Interimrapport. Beräkningsmodell för simulering av dagvattenflöde inom bebyggda områden. Geohydrologiska forskningsgruppen i samarbete med VA-verket i Göteborg, meddelande nr 12, 1975. 50 sidor.
- nr 13 Viktor Arnell, Sven Lyngfelt: Nederbörds-avrinningsmätningar i Bergsjön, Göteborg 1973-1974. 1975. 92 sidor.
- nr 14 Per-Arne Malmquist, Gilbert Svensson: Delrapport. Dagvattnets sammansättning i Göteborg. Engelsk sammanfattning. 1975. 73 sidor.
- nr 15 Dagvatten. Uppsatser presenterade vid konferens om urban hydrologi i Sarpsborg 1975. 1976. 33 sidor. 15:-. Följande uppsatser ingår:
Arnell V. Beräkningsmetod för analys av dagvattenflödet inom ett urbant område.
Lyngfelt S. Nederbörds-avrinningsstudier i Bergsjön, Göteborg.
Sjöberg A. CTH-ledningsnätmodell DAGVL-A.
Svensson G. Dagvattnets sammansättning, inverkan av urbanisering. (Utgången).
- nr 16 Grundvatten. Uppsatser presenterade vid konferens om urban hydrologi i Sarpsborg 1975. 1976. 43 sidor. 15:-. Följande uppsatser ingår:
Andersson L, Cederwall K. Rubbningar av grundvattenbalansen i urbana områden.
Carlsson L. Djupinfiltration i slutna akviferer.
Torstensson B-A. Följder av grundvattenavsänkning inom lerområden.
Wedel P. Exempel på dränering av jordlager på grund av tunnelbyggnad. (Utgången).
- nr 17 Olov Holmstrand, Per Wedel: Markvattenundersökningar i ett urbant område. 1976. 127 sidor.
- nr 18 Göran Ejdeling: Beräkningsmodeller för prognos av grundvattenförhållanden. 1978. 130 sidor.
- nr 19 Viktor Arnell, Jan Falk, Per-Arne Malmquist: Urban Storm Water Research in Sweden. 1977. 30 sidor.
- nr 20 Viktor Arnell: Studier av amerikansk dagvattenteknik. Resa i december 1976. 1977. 64 sidor.
- nr 21 Leif Carlsson: Reserapport från studieresa i USA samt deltagande i 2nd International Symposium on Land Subsidence in Anaheim, USA. 29 nov-17 dec 1976. 1977. 61 sidor.
- nr 22 Per O Wedel: Grundvattenbildning, samspelet jordlager och berggrund. Exemplifierat från ett försöks-område i Angered. 1978. 130 sidor.
- nr 23 Viktor Arnell: Nederbördsdata vid dimensionering av dagvattensystem med hjälp av detaljerade beräk-ningsmodeller. En inledande studie. 1977. 29 sidor.
- nr 24 Leif Carlsson, Klas Cederwall: Urbaniseringsprocessens inverkan på ytvattenavrinning och grundvatten-bildning. Geohydrologisk forskning vid CTH, Sektion V, under perioden 1972-75. 1977. 17 sidor
- nr 25 Lars O Ericsson (red.): Lokalt omhändertagande av dagvatten. Delrapport från första verksamhetsåret 1976-02-01 - 1977-01-31. 1977. 120 sidor.
- nr 26 Ann-Carin Andersson, Jan Berntsson: Kontrollerad grundvattenbalans genom djupinfiltration. En inven-tering av djupinfiltrationsprojekt. 1978. 273 sidor.
- nr 27 Anders Eriksson, Per Lindvall: Lokalt omhändertagande av dagvatten. Resultatredovisning av enkät rörande drift och konstruktion av perkolationsanläggningar. 1978. 126 sidor.

- nr 28 Olov Holmstrand (red.): Lokalt omhändertagande av dagvatten. Delrapport nr 2 från perioden 1977-02-01 - 1977-11-30. 1978. 69 sidor.
- nr 29 Leif Carlsson: Djupinfiltrationsstudier i Angered. 1978. 70 sidor.
- nr 30 Lars O Ericsson: Infiltrationsprocessen i en dagvattenmodell. Teori, Undersökning, Mätning och Utvärdering. 1978. 45 sidor.
- nr 31 Lars O Ericsson: Permeabilitetsbestämning i fält vid perkolationsmagasin. Dimensionering. 1978. 15 sidor.
- nr 32 Lars O Ericsson, Stig Hård: Infiltrationsundersökningar i stadsdelen Ryd, Linköping. 1978. 145 sidor.
- nr 33 Jan Hällgren, Per-Arne Malmquist: Urban Hydrology Research in Sweden 1978. Swedish Coordinating Committee for Urban Hydrology Research. 1978. 14 sidor.
- nr 34 Bo Lind, Göte Nordin: Geohydrologi och vegetation i Dalen 5, Karlskoga. 1978. 63 sidor.
- nr 35 Eivor Bucht, Bo Lind: Metodfrågor vid naturanpassad stadsplanering - erfarenheter från studie i Karlskoga. 1978. 65 sidor.
- nr 36 Anders Sjöberg, Jan Lundgren, Thomas Asp, Henriette Melin: Manual för ILLUDAS (version S2). Ett datorprogram för dimensionering och analys av dagvattensystem. 1979. 67 sidor.
- nr 37 Per-Arne Malmquist m fl: Papers on Urban Hydrology 1977-78. 99 sidor.
- nr 38 Viktor Arnell, Per-Arne Malmquist, Bo-Göran Lindquist, Gilbert Svensson: Uppsatser om Dagvattenteknik 1978. 30 sidor.
- nr 39 Bo Lind: Dagvatteninfiltration - förutsättningar inom ett bergsområde, Östra Gårdsten i Göteborg. 1979. 32 sidor.
- nr 40 Per-Arne Malmquist (red.): Geohydrologiska forskningsgruppen 1972-78. Sammanställning av uppnådda resultat. 1979. 96 sidor. Kostnadsfri.
- nr 41 Gilbert Svensson, Kjell Øren: Planeringsmodeller för avloppssystem. NIVA-modellen tillämpad på Torslanda avrinningsområde. 1979. 71 sidor.
- nr 42 Per-Arne Malmquist (red.): Infiltrera dagvatten. Diskussioner och figurer från CTH-seminarium 1979-04-20. 1979. 86 sidor.
- nr 43 Bo Lind: Dagvatteninfiltration - perkolationsanläggning i Halmstad. 1979. 58 sidor.
- nr 44 Viktor Arnell, Thomas Asp: Beräkning av bräddvattenmängder. Nederbördens varaktighet och mängd vid Lundby i Göteborg 1921-1939. 1979. 80 sidor.
- nr 45 Stig Hård, Thomas Holm, Sven Jonasson: Dagvatteninfiltration på grönytor - Litteraturstudie, kunskapssammanställning och hypotes. 1979. 278 sidor.
- nr 46 Per-Arne Malmquist, Per Lindvall: Dräneringsrörs igensättning - en jämförande laboratoriestudie. 1979. 44 sidor.
- nr 47 Per-Arne Malmquist, Gunnar Lannér, Erland Högberg, Per Lindvall: SÖDRA NÅSET - ett exempel på förklarad utformning av gator och dagvattensystem i ett upprustningsområde. 1980.
- nr 48 Viktor Arnell, Håkan Strandner, Gilbert Svensson: Dagvattnets mängd och beskaffenhet i stadsdelen Ryd i Linköping, 1976-77. 1980.
- nr 49 Lars O. Ericsson, Stig Hård: Termisk registrering, en metod att kartera markvattenhalt - Termovisionsförsök i klimatkammare. 1980. 65 sidor.
- nr 50 Viktor Arnell: Dimensionering och analys av dagvattensystem. Val av beräkningsmetod. 1980. 56 sidor, 22 figurer.
- nr 51 Lars O Ericsson: Markvattenförhållanden i urbana områden. Slutrapport. Göteborg 1980. 115 sidor. 25:- kr.
- nr 52 Olov Holmstrand (red): Ingenjörsgelogisk kartering. Seminarium 1980-04-17. 110 sid, 25:- kr.
- nr 53 Olov Holmstrand: Lokalt omhändertagande av dagvatten. Sammanfattning av forskning om dagvatteninfiltration vid CTH 1976-79. 90 sid. 25:- kr.
- nr 54 Olov Holmstrand, Bo Lind, Per Lindvall, Lars-Ove Sörman: Perkolationsmagasin i ett lerområde. Lokalt omhändertagande av dagvatten i Bratthammar, Göteborg. 172 sidor. 25:- kr.
- nr 55 Erland Högberg, Gunnar Lannér: Gatuplanering i bostadsområden i utlandet. Nya principer och lösningar i Danmark, Holland och England. 1981. 25:- kr. 110 sidor.
- nr 56 Sven Lyngfelt: Dimensionering av dagvattensystem. Rationella metoden. 1981. 25:- kr. 82 sidor.
- nr 57 Erland Högberg: Samband mellan gatustandard och trafiksäkerhet i bostadsområden. En förstudie. 1981. 25:- kr.
- nr 58 Jan A Berntson: Porttryckförändringar och markrörelser orsakade av trädvegetation. 1980. 25:- kr. 121 sidor.
- nr 59 Per-Arne Malmquist, Stig Hård: Grundvattenpåverkan av dagvatteninfiltration. 1981. 25:- kr.
- nr 60 Annika Lindblad: Infiltrationsmätningar utförda vid Geologiska institutionen, CTH/GU, 1972-1980. Sammanställning och statistisk bearbetning. 1981. 78 sidor. 25:- kr.
- nr 61 Lars O Ericsson och Stig Hård: Termisk registrering - en metod att kartera markvattenhalt. Slutrapport. 1981. 18 sidor. 25:- kr.
- nr 62 Jan Pettersson, Elisabeth Sjöberg: SÖDRA NÅSET - En intervjuundersökning rörande två alternativa upprustningsförslag av gator och dagvattentransport. 1981. 36 sidor. 25:- kr.
- nr 63 Olov Holmstrand: Praktisk tillämpning av ingenjörsgelogisk kartering. 1981. 114 sidor. 25:- kr.
- nr 64 Anders Sjöberg, Nils Mårtensson: REGNENVELOPEMETODEN. En analys av metodens tillämplighet för dimensionering av ett 2-års perkolationsmagasin. 25:- kr. 1982.
- nr 65 Gösta Lindvall: ENERGIFÖRLUSTER I LEDNINGSBRUNNAR - Litteraturstudie. 1982. 35 sidor. 25:- kr.
- nr 66 Per-Arne Malmquist: Lathund för beräkning av Dagvattnets föroreningar. 1982. 32 sidor. 25:- kr.